

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF ARMENIA
INSTITUTE OF ORIENTAL STUDIES

ՆԻԿՈԼԱՅ ՀՈՎԿԱՆՆԻՍՅԱՆԻ
ՏՊԱԳԻՐ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՍԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

BIBLIOGRAPHY
OF THE NIKOLAY HOVHANNISYAN'S
PUBLISHED WORKS

ԵՐԵՎԱՆ

ЕРЕВАН

2003

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF ARMENIA
INSTITUTE OF ORIENTAL STUDIES

BIBLIOGRAPHY
OF THE NIKOLAY HOVHANNISYAN'S
PUBLISHED WORKS

*This was made possible by the
"Armen and Bersabe Jerejian Foundation Inc.", USA*

A
II
88855

Y E R E V A N 2 0 0 3

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК АРМЕНИИ
ИНСТИТУТ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ

БИБЛИОГРАФИЯ
ОПУБЛИКОВАННЫХ ТРУДОВ
НИКОЛАЯ ОГАНЕСЯНА

*Издание осуществлено при поддержке
“Фонда Армен и Берсабэ Джереджян”, США*

Е Р Е В А Н 2 0 0 3

ԱՆՅՈՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՆԻԿՈԼԱՅ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆԻ
ՏՊԱԳԻՐ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՍԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Մեկնաստորյալը

“Արմեն և Բերաարե Չերեջյան Հիմնադրամի”, ԱՄՆ

A II
88855

Ե Ր Ե Վ Ա Ն 2 0 0 3

Տպագրվում է ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի
գիտական խորհրդի որոշմամբ

ՀՏԴ 01:941(479.25)
ԳՄԴ 91.9:63+63.3(2Հ)
Հ 854

Հ 854 Նիկոլայ Հովհաննիսյանի տպագիր աշխատությունների մատենագիտություն:– Եր.: “Զանգակ–97”, 2003, 88 էջ:

Մատենագիտությունն ընդգրկում է հեղինակի 1957–2003 թթ. հրատարակությունները՝ մենագրություններ, հոդվածներ և գրախոսականներ, որոշ բացթողումներով:

Հ 4406000000 2003 թ.
0003(01)–2003

ԳՄԴ 91.9:63+63.3(2Հ)

ISBN 99930–2–805–3

© Հովհաննիսյան Ն., 2003 թ.

ՆԻԿՈԼԱՅ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Հայաստանի գիտությունների ազգային ակադեմիայի Արևելագիտության ինստիտուտի տնօրեն, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, գիտության վաստակավոր գործիչ, Նյու Յորքի գիտությունների ակադեմիայի, Ազգային անվտանգության հիմնախնդիրների գիտությունների միջազգային ակադեմիայի (Մոսկվա), “Արարատ” գիտությունների միջազգային ակադեմիայի (Փարիզ), Սիրիայի արաբական գիտության պատմության ընկերության և միջազգային այլ գիտական ընկերությունների անդամ Նիկոլայ Հովհաննեսի Հովհաննիսյանը, մեր ժամանակների ճանաչված և մեծ հեղինակություն վայելող խոշոր մասնագետներից մեկն է:

Նրա, տաղանդավոր այս գիտնականի անցած ուղին, հայ արևելագիտական ու քաղաքագիտական մտքին, հարազատ ժողովրդի պատմությանը, նրա հոգևոր արժեքներին ու մշակույթին բոլորանվեր ծառայելու փայլուն և ուսանելի օրինակ է: Միջազգային մեծ ճանաչում ունեցող արևելագետ, արաբագետ, միջազգայնագետ և քաղաքագետ պրոֆ. Ն. Հովհաննիսյանը, որը պատկանում է հայ արևելագետների առաջին սերնդին, քառասուն տարուց ավելի է, ինչ իր շնորհաշատ գործընկերների հետ միասին, ուժ ու եռանդ չի խնայում հայ արևելագիտությունը զարգացնելու և միջազգային արևելագիտության բարձունքներին հասցնելու համար, արձանագրելով տպավորիչ նվաճումներ այդ ուղղությամբ:

Ն. Հովհաննիսյանը Արևելագիտության ինստիտուտի հիմնադիրներից և հիմնասյուներից մեկն է, որը հայ արևելագետների առաջին փառանգի հետ միասին իր ուսերի վրա է կրել նրա հիմնադրման, հայ արևելագիտության ձևավորման ու զարգացման ողջ ծանրությունը: Նա հայ արևելագիտությունը հարստացրել է մի շարք ուղղությունների ձևավորումով և զարգացումով: Նրա անվան հետ է կապված հայ արաբագիտական դպրոցի հիմնադրումը և ձևավորումը Հայաստանում:

Պրոֆ. Ն. Հովհաննիսյանի գրչին են պատկանում 360-ից ավելի աշխատություն, այդ թվում 30 մենագրություն, հրատարակված աշխարհի տարբեր երկրներում, տարբեր լեզուներով:

Չափազանց լայն են ու ընդգրկուն Ն. Հովհաննիսյանի գիտական հետաքրքրությունների շրջանակները: 1960–1970 թթ., մոտ երկու տասնամյակ, նրա ուշադրության կենտրոնում է եղել ազգային–ազատագրական

շարժումների ուսումնասիրությունը Արաբական արևելքի երկրներում, մասնավորապես Իրաքում, Սիրիայում, Լիբանանում, Եգիպտոսում և այլն: Դա պատմական մի ժամանակաշրջան էր, երբ Արևելքի երկրների անկախության նվաճման և ազգային սուվերեն պետությունների կազմավորման օրինաչափությունների հետազոտումը հանդիսանում էր արևելագիտության կենտրոնական խնդիրներից մեկը:

Այս բնագավառում Ն. Հովհաննիսյանի ուսումնասիրությունների արդյունքներն ամփոփված են նրա հրատարակած յոթ հատորներում՝ «Սիրիական անկախ Հանրապետության կազմավորումը» (Մոսկվա, 1968, ռուսերեն), «Ազգային-ազատագրական պայքարը Լիբանանում (1939-1958)», «Ազգային-ազատագրական շարժումը Իրաքում (1918-1958)» և այլն, որոնք, ըստ էության, առաջին մենագրական ուսումնասիրություններն էին ոչ միայն Հայաստանում, այլև նախկին Խորհրդային Միությունում, նվիրված այդ հույժ կարևոր հիմնախնդրին: Նրանք կարևոր ներդրում են արաբագիտության բնագավառում, որոնք լայն արձագանք են գտել և արժանացել բարձր գնահատականի տարբեր երկրների մասնագետների կողմից:

Է Ռիսը, Ն. Հովհաննիսյանի «Սիրիական անկախ Հանրապետության կազմավորումը» գրքի վերաբերյալ իր գրախոսականում, խոսելով ֆրանսիական մանդատի վերացման և անկախ սիրիական պետության ստեղծման մասին, գրում է. «Սակայն հատուկ ուսումնասիրություն, նվիրված այդ պրոբլեմներին, մինչև այժմ խորհրդային գրականության մեջ գոյություն չուներ: Ն. Հ. Հովհաննիսյանի աշխատասիրությունը հաջողությամբ լրացնում է այդ բացը» («Народы Азии и Африки», 1971, No 1):

Սոֆիայի համալսարանի պրոֆեսոր Ն. Յոնկովը, ընդգծելով, որ Ն. Հովհաննիսյանի «Սիրիական անկախ Հանրապետության կազմավորումը» գիրքը առաջացրել է բուլղարական մասնագետների մեծ հետաքրքրությունը, նշում է, որ այն մտցվել է իրենց աշխատանքային ծրագրերի մեջ և նրանից մեծապես օգտվելու են մասնագետները և ապագա արաբագետները:

Ն. Հովհաննիսյանի «Ազգային-ազատագրական պայքարը Լիբանանում» սովորածավալ աշխատությունը 1974 թ. թարգմանվեց արաբերեն և հրատարակվեց Բեյրութում: Ինչպես նշում է արաբական հայտնի քաղաքական գործիչ և քաղաքագետ Իբրահիմ Մուստաֆան, «Պրոֆեսոր Նիկոլայ Հովհաննիսյանը պատմության և հասարակության վերափոխումների օրինաչափությունների հիանալի գիտակ է: Այս գիրքը, որը պարունակում է հարուստ ինֆորմացիա և տալիս է իրադարձությունների խորը վերլուծություն, շատ կարևոր է յուրաքանչյուր մարտնչող առաջադեմ հեղափոխականի համար»:

Այս և այլ աշխատությունները հայ գիտնականին բերեցին մեծ հռչակ արաբական երկրներում, Եվրոպայում և ԱՄՆ-ում: Ն. Հովհաննիսյանի այդ

աշխատությունների անմիջական ազդեցությամբ Լիբանանում, Սիրիայում և Իրաքում հայտնվեցին մի շարք ուսումնասիրություններ, որոնց հիմքում դրված են Ն. Հովհաննիսյանի հայեցակարգային դրույթները:

Ն. Հովհաննիսյանի գիտական հետազոտություններում իր արժանի տեղն է գրավում Արաբական արևելքում, իսկ ավելի լայն առումով Մերձավոր արևելքում, միջազգային հարաբերությունների ուսումնասիրությունը, որին նվիրված են մի քանի մենագրական ուսումնասիրություններ և գիտական հոդվածներ: Դրանց մեջ իր նշանակությամբ առանձնանում է 1980 թ. ռուսերեն լեզվով հրատարակված նրա “Իմպերիալիստական պետությունների քաղաքականությունը Արաբական արևելքում երկրորդ համաշխարհային պատերազմի տարիներին (1939–1945)” մեծարժեք, իր բնույթով եզակի մենագրական ուսումնասիրությունը: Դա բազմապլանային աշխատություն է, որտեղ առաջին անգամ գիտական քննարկման է ենթարկվել Անգլիայի, Ֆրանսիայի, ԱՄՆ–ի, Գերմանիայի և Իտալիայի քաղաքականությունն Արաբական արևելքում: Պրոֆ. Ն. Հովհաննիսյանի այդ աշխատությունն անմիջապես իր վրա բևեռեց տարբեր երկրների արաբագետների և միջազգայնագետների ամենալայն շրջանների ուշադրությունը, որոնք բարձր գնահատեցին հայ գիտնականի աշխատությունը, համարելով այն նոր խոսք և կարևոր ներդրում Մերձավոր արևելքում միջազգային հարաբերությունների ուսումնասիրության բնագավառում: Պատահական չէր, որ նրան անդրադարձան միջազգային բարձր հեղինակություն վայելող այնպիսի գիտական հանդեսներ, ինչպես “The Middle Eastern Studies” (London), “Militargeschichte” (Berlin), “Народы Азии и Африки” (Москва), “Азия и Африка сегодня” (Москва), “Новая и новейшая история” (Москва), “Вопросы истории” (Москва), “Աս–Սակաֆա ալ–Ջադիդա” (Իրաք) և այլն:

Գերմանական հայտնի միջազգայնագետ Հորստ Գիրցն իր գրախոսականում նշում է, որ “Հովհաննիսյանի հրատարակած գիրքը հանդիսանում է առանձնահատուկ ներդրում” (“Militargeschichte”, 1983, No 2): Արաբ քաղաքագետ Աբու Ղարիբի կարծիքով “Պրոֆեսոր Ն. Հ. Հովհաննիսյանի մենագրության նշանակությունը չի սահմանափակվում աշխարհագրական այդ շրջանով: Այն օգնում է ավելի խորն ըմբռնելու երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ժամանակաշրջանի համաշխարհային քաղաքականությունը” (“Աս–Սակաֆա ալ–Ջադիդա”, Իրաք, 1980, No 9 (124), (արաբերեն): Այդ նույն տեսակետն է արտահայտում դոկտոր Վ. Գուսարովը (“Народы Азии и Африки”, 1981, No1):

Ռուս ականավոր արաբագետ–միջազգայնագետ, պրոֆ, Գ. Պիոլինը չթաքցնելով իր հիացմունքն այդ գրքի վերաբերյալ, գրում է. “Ես այդ գիրքը կարդացել եմ մեծագույն ուշադրությամբ և պետք է շնորհավորեմ իմ կողմից մեծապես հարգված Նիկոլայ Հովհաննիսյանին գիտական ասպարեզում

ձեռք բերած մեծ և իսկական հաղթանակի համար, իսկական հաջողության համար: Գիրքը գերազանց է թե՛ բովանդակության, թե՛ ոճական և թե՛ թեմատիկայի եզակիության առումով”:

Միշտ գտնվելով գիտական որոնումների առաջին գծում, Ն. Հովհաննիսյանն առաջիններից մեկը նկատեց և հիմնավորեց միջարաբական հարաբերությունների, որպես արաբագիտության նոր բնագավառի, ուսումնասիրության կարևորությունը: Նրա կողմից առաջ քաշված նոր տեսադրույթները և մոտեցումներն իրենց գիտական արտացոլումը գտան “Իրաքի Հանրապետության հարաբերությունները Արաբական արևելքի երկրների հետ” 1985 թ. հրատարակված մենագրության մեջ, որն իր տեսակի մեջ ցարդ մնում է իր նախադեպը չունեցող մի ուսումնասիրություն: Այդ թեմատիկան դարձավ ՀՀ ԳԱ Արևելագիտության ինստիտուտի Արաբական երկրների բաժնի առջև կանգնած ամենակարևոր հիմնախնդիրներից մեկը, որը Ն. Հովհաննիսյանի և նրա աշակերտների կողմից ենթարկվեց համակողմանի ուսումնասիրության: Կարելի է ասել, որ այդ պրոբլեմի ուսումնասիրության բնագավառում հայ արաբագետների ներդրումը բացառիկ է:

Միջազգային հարաբերությունների պրոբլեմի ուսումնասիրությունը Ն. Հովհաննիսյանն իրականացրել է համաշխարհային ընդհանուր գործընթացների և Մերձավոր արևելքի իրողությունների ընդհանուր ֆոնի վրա, չսահմանափակվելով միայն արաբական շրջանակներով, այլ դրանք սերտորեն աղերսելով միմյանց հետ: Այդ առումով մեծ հետաքրքրություն են ներկայացնում նրա “Իրանը մերձավորարևելյան տարածաշրջանի համակարգում/1979–1992/”, ինչպես նաև տարածաշրջանում Թուրքիայի քաղաքականությանը, քրդական հարցին, ԱՄՆ–ի, նախկին ԽՍՀՄ–ի և արևմտյան տերությունների քաղաքականությանը նվիրված նրա աշխատությունների շարքը:

Արաբագիտության բնագավառում Ն. Հովհաննիսյանի կարևոր ներդրումներից է արաբական երկրների անհամաչափ զարգացման տեսադրույթի առաջ քաշումը և հիմնավորումը, որը միանգամայն նոր խոսք էր այդ բնագավառում: Նա իր այդ նոր տեսադրույթը մասնագետների դատին ներկայացրեց 1986 թ. Համբուրգում կայացած Արևելագետների միջազգային XXXII կոնգրեսում, արժանանլով նրա լիակատար հավանությանը: Դա իրավունք տվեց նրան Գերմանիայում հրատարակել “Արաբական երկրների անհամաչափ զարգացումը” (Proceedings of the XXXII International Congress for Asian and North African Studies, Hamburg, 1992) ծավալով թեև ոչ մեծ, սակայն տեսական առումով խիստ կարևոր աշխատությունը, որի հարցադրումները և բացատրությունները բանալի են հանդիսանում ճիշտ հասկանալու իրադրությունը արաբական աշխարհում և արաբական երկրներին հու-

զող միասնության, համագործակցության, ներքին հակասությունների հիմնախնդիրները:

Առանձնահատուկ հետաքրքրություն են ներկայացնում Ն. Հովհաննիսյանի աշխատությունները, նվիրված արաբական գաղափարախոսության ուսումնասիրությանը: Դա մի բարդ, իսկ եթե նկատի ունենանք արևելյան հասարակության յուրահատկությունը, ապա նաև վերին աստիճանի խճողված բնագավառ է, որը մեծ դժվարություններ է ստեղծում հետազոտողի համար: Ն. Հովհաննիսյանն այն քչերից մեկն է, որ չի ընկրկել նման բարդությունների առջև: Նրա այդ բնույթի աշխատություններից պետք է նշել արաբական սոցիալիզմի էության քննությանը, ազգային-դեմոկրատական հեղափոխությունների օինաչափությունների բացահայտմանը, արաբական երկրների զարգացման ուղիների ընտրությանը և այլ հարցերի լուսաբանությանը նվիրված աշխատությունները:

Այս թեմատիկայի հետ ուղղակի առնչություն ունեն նաև քաղաքական իսլամի հիմնախնդիրների ուսումնասիրությանը նվիրված նրա աշխատությունների շարքը:

Իսլամի հարցը սրվեց և նրա ուսումնասիրության անհրաժեշտությունն առաջնային հռչակվեց ամբողջ նախկին Խորհրդային Միության տարածքում 1980-ական թվականներին՝ Իրանի 1979 թ. իսլամական հեղափոխությունից հետո: Մոտ մեկ տասնամյակ, մինչև ԽՍՀՄ-ի փլուզումը, քաղաքական իսլամի հիմնախնդիրների ուսումնասիրությունը դարձավ արևելագիտության առաջնային ուղղություններից մեկը:

Այդ ժամանակահատվածում Ն. Հովհաննիսյանի տեսադաշտում են եղել այնպիսի հանգուցային հարցեր, ինչպես իսլամի բումը, նրա ակտիվացման պատճառները և հետևանքները, իսլամի գլոբալ քաղաքականությունը և քաղաքական գլխավոր նպատակները, իսլամի փոխհարաբերակցությունը սոցիալիզմի և կապիտալիզմի տեսության հետ և այլ հարցեր: Կարևոր է նաև Ն. Հովհաննիսյանի ներդրումը “Իսլամի քաղաքականացումը և քաղաքականության իսլամացումը” տեսադրույթի առաջադրման և հիմնավորման մեջ: Այդ աշխատությունների մեծ մասը, նկատի ունենալով նրանց կարևորությունը, հրատարակվել է Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի Արևելագիտության ինստիտուտի կողմից: Հենց այդ ինստիտուտի ղեկավարության առաջարկով, Ն. Հովհաննիսյանը, հաշվի առնելով նրա կարևոր դերակատարումն այս բնագավառում, նշանակվեց իսլամագիտական հետազոտական աշխատանքների համակարգող Հայաստանի Հանրապետությունում:

Առանձին կարևոր խումբ են կազմում հայ-արաբական պատմաքաղաքական հարաբերություններին նվիրված Ն. Հովհաննիսյանի աշխատությունները, որոնց մեջ ուշագրավ են “Լիբանանյան կոնֆլիկտը և Լիբանանի

հայ համայնքի դիրքորոշումը (1975–1982) ” և Հալեբում արաբերեն լեզվով լույս տեսած “Հայ–արաբական բարեկամական կապերը” ուսումնասիրությունները: Նրանցում բացահայտված է այն կարևոր դերը, որ հայ համայնքները խաղում են հյուրընկալ արաբական երկրների պետական, քաղաքական, տնտեսական և մշակութային կյանքում:

Հարկ է անդրադառնալ մի կարևոր բնագավառի ևս, որն ուղղակիորեն կապված է պրոֆ. Ն. Հովհաննիսյանի անվան և գիտական գործունեության հետ: Դա արաբական ժամանակակից պատմագրության մեջ հայկական հարցի և հայոց ցեղասպանության լուսաբանության ուսումնասիրությունն է, որն առանձնահատուկ նշանակություն ունի մեր պատմության համար:

Ն. Հովհաննիսյանն առաջինն էր, որ այդ հարցը դարձրեց հատուկ ուսումնասիրության առարկա: Գիտական առումով դա նորություն էր, որն ընդլայնեց հայկական հարցի և հայոց ցեղասպանության ուսումնասիրության շրջանակները և աղբյուրագիտական հիմքը: Ուսումնասիրելով եգիպտական, լիբանանյան, սիրիական և իրաքյան հեղինակների մենագրական աշխատությունները և հոդվածները, Ն. Հովհաննիսյանը հանգեց այն եզրակացության, որ այսօր արդեն ձևավորվել է արաբական հայագիտությունը, որը միանգամայն ճիշտ դիրքերից է լուսաբանում հայոց ցեղասպանությունը, այն ընկալելով որպես ոճրագործություն ոչ միայն հայերի, այլև համայն մարդկության դեմ: Այս խնդիրներին են նվիրված Ն. Հովհաննիսյանի մի շարք աշխատություններ, այդ թվում և արաբերեն լեզվով հրատարակված, որոնցից հարկ է նշել “Արաբական պատմագրությունը Հայաստանի նոր պատմության վերաբերյալ” մենագրությունը, “Հայոց ցեղասպանության պատճառների լուսաբանությունը և գնահատականը արաբական ժամանակակից պատմագրության մեջ” և այլն, որոնք եզակի ուսումնասիրություններ են իրենց տեսակի մեջ:

* * *

1990–ական թվականներից, Հայաստանի անկախության նվաճումից հետո, նոր և վերին աստիճանի բարդ խնդիրներ կանգնեցին հայ արևելագիտության և անձամբ պրոֆ. Ն. Հովհաննիսյանի առջև: Այս վերջին պարագան կապված էր այն հանգամանքի հետ, որ Ն. Հովհաննիսյանը 1995 թ. գիտական անձնակազմի կողմից միաձայն ընտրվեց ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի տնօրեն:

Ինստիտուտն այդ բարձր պաշտոնը վստահեց նրան հաշվի առնելով ոչ միայն նրա գիտական գործունեությունը և գիտական ծանրակշիռ վաստակը, այլև նրա գիտակազմակերչական մեծ ունակությունները, որ նա դրսևորել էր նախորդ տարիներին: Նա 1961 թվականից, ավել քան 40 տարի, անընդմեջ գլխավորել է ինստիտուտի Արաբական երկրների բաժինը, ստեղ-

ծելով գիտական ամենաբարդ խնդիրները լուծելու ունակ մի կոտ կոլեկտիվ: Միանգամայն օրինաչափ էր, որ 1985 թ. Երևանում կայացած Արաբագետների համամիութենական IV կոնֆերանսում ընդունած բանաձևում արձանագրվեց. “Կոնֆերանսը նշում է, որ Հայկական ԽՍՀ մայրաքաղաք Երևանում բազմիցս անցկացված արաբագետների համամիութենական կոնֆերանսները և արաբագիտական այլ խորհրդակցությունները վկայում են արաբագիտության զարգացման բարձր մակարդակի և աղբյուրագիտական բազայի ու կադրերի գոյության մասին”: Ինքնին հասկանալի է, որ հայ արաբագիտության նման բարձր գնահատականի արժանանալու գործում մեծ է Ն. Հովհաննիսյանի ներդրումը:

Ն. Հովհաննիսյանը 1984 թ. նշանակվում է ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի տնօրենի գիտական հարցերի գծով տեղակալ: Այդ պաշտոնում, որ նա վարեց մինչև 1995 թ., Ն. Հովհաննիսյանն իրեն դրսևորեց որպես նախաձեռնող, եռանդուն, սկզբունքային և կազմակերպչական մեծ ունակություններով օժտված ղեկավար:

Պրոֆ. Ն. Հովհաննիսյանն ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնը ստանձնեց մի այնպիսի ժամանակ, երբ իրադրությունը հանրապետությունում բարենպաստ չէր գիտության համար: Արևելագիտության ինստիտուտը, ինչպես և մյուս ինստիտուտները, խոր ճգնաժամ էր ապրում և հայտնվել էր փլուզման եզրին: Գիտական աշխատողների մեծ մասի ինստիտուտից հեռանալու պատճառով նոսրացել էին նրա շարքերը, որը բարդություններ էր ստեղծում լուրջ գիտական աշխատանքներ կատարելու առումով: Սակայն դա չփհատեցրեց Ն. Հովհաննիսյանին: Նա կարողացավ մշակել իրատեսական ծրագիր ինստիտուտը ճգնաժամից դուրս բերելու և նրա կազմալուծումը կանխելու համար: Գլխավոր խնդիրներից մեկը համարվեց հայ արևելագետների գենոֆոնդի պահպանումը և ինստիտուտի համալրումը նոր, երիտասարդ կադրերով: Շնորհիվ նրա եռանդուն, հավասարակշռված, մտածված և հեռատես քաղաքականության, հաջողվեց բեկում առաջացնել, հույս ու վստահություն ներշնչել արևելագետներին իրենց սեփական ուժերի և ապագայի նկատմամբ: Ինստիտուտը համալրվեց երեսունից ավել նոր, երիտասարդ կադրերով, որոնք այսօր իրենց ավագ ընկերների հետ միասին իրենց ուսերին տանում են արևելագիտության զարգացման ծանրությունը: Ինստիտուտ վերադարձան նրա նախկին աշխատակիցներից մի քանիսը: Այս բոլորի հետևանքով կարճ ժամանակամիջոցում լուծվեց ինստիտուտի կադրային հարցը:

Աստիճանաբար աշխուժացավ գիտական կյանքը ինստիտուտում: Ն. Հովհաննիսյանի ջանքերի շնորհիվ դրամաշնորհներ ձեռք բերվեցին արտասահմանյան մի շարք հիմադրամներից, առաջին հերթին ամերիկյան “Արմեն և Բերսաբե Ջերեջյան Հիմադրամից”, ինչպես նաև Մակ-Արթուր, Վինս-

տոն, Կարնեզի հիմնադրամներից, Նիդերլանդներից, Սիրիայից և այլն: Դա հնարավորություն տվեց վերսկսել գիտական աշխատությունների՝ մենագրությունների, ժողովածուների և հոդվածների հրատարակությունը: Այժմ ինստիտուտը յուրաքանչյուր տարի հրատարակում է 15–20 մենագրություններ և ժողովածուներ, որը ամենաբարձր ցուցանիշներից մեկն է Գիտությունների ակադեմիայի համակարգում: Հաջողվեց վերսկսել “Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ” մատենաշարի հրատարակությունը, որը վերածվել է տարեգրքի, և արդեն լույս է տեսել քսաներկու հատոր: Ամեն տարի կազմակերպվում է երիտասարդ արևելագետների հանրապետական կոնֆերանս, որը յուրահատուկ դպրոց է նրանց համար: Ցարդ գումարվել է նման 24 կոնֆերանս: Այս ժամանակաշրջանում ինստիտուտի դիսերտացիաների պաշտպանության գիտական խորհրդում ինստիտուտի աշխատակիցները պաշտպանել են 8 դոկտորական և 17 թեկնածուական դիսերտացիաներ:

Կարելի է վստահաբար ասել, որ Արևելագիտության ինստիտուտը, հաղթահարելով ճգնաժամը, այժմ մեծ վերելք է ապրում: Նա վերականգնել է կարևոր գիտական կենտրոնի իր նախկին համբավը և բարձր հեղինակությունը: Դրա մասին է վկայում նաև այն հանգամանքը, որ ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտը 2000 թ. սեպտեմբերին Մոնրեալում միաձայն ընտրվեց Արևելագիտական և ասիական ուսումնասիրությունների միջազգային կազմակերպության անդամ, որը գործում է ՅՈՒՆԷՍԿՕ–յի հովանու ներքո: Նրա անդամ են ընդամենը 13 երկրների արևելագիտական կենտրոններ, այդ թվում Գերմանիայի, Ֆրանսիայի, ԱՄՆ–ի, Ռուսաստանի, Ճապոնիայի, Հնդկաստանի և այլն: Արևելագիտության ինստիտուտն անդամ է նաև ԱՊՀ և Արևելյան Եվրոպայի երկրների Ստրատեգիական և միջազգային հարաբերությունների հետազոտական կենտրոնների միջազգային ասոցիացիայի:

Հայաստանի անկախացումից հետո ստեղծված նոր իրադրությունը պահանջում էր նորովի մոտենալ և վերաիմաստավորել հայ արևելագիտության խնդիրները և ուղղությունները: Պրոֆ. Ն. Հովհաննիսյանի ծառայություններից մեկն էլ այն է, որ նա կարողացավ հստակորեն սահմանել ու հիմնավորել դրան վերաբերող նոր տեսադրույթները.

Առաջին, հայ արևելագիտությունը, որը նախկինում խորհրդային արևելագիտության բաղկացուցիչ մասն էր կազմում, Խորհրդային Միության փլուզումից հետո դարձել է ազգային գիտություն, կազմելով համաշխարհային արևելագիտության բաղկացուցիչ մասը:

Երկրորդ, հայ արևելագիտությունը Հայաստանի Հանրապետության համար ստրատեգիական նշանակություն ունեցող գիտություն է:

Երրորդ, արևելագիտությունը Հայաստանի Հանրապետության համար կիրառական նշանակություն ունեցող գիտություն է, որի արդյունքները կարևոր նշանակություն ունեն Հայաստանի Երրորդ Հանրապետության արտաքին քաղաքականության հիմնական ուղղությունների և ազգային անվտանգության հայեցակարգի մշակման տեսանկյունից:

Ղեկավարվելով այս նոր տեսադրույթներով, պրոֆ. Ն. Հովհաննիսյանը նախաձեռնեց և ինստիտուտի կազմում ստեղծեց «Հայաստանի Հանրապետության միջպետական հարաբերությունները Մերձավոր ու Միջին Արևելքի երկրների հետ» գիտահետազոտական թեմատիկ խումբը, որը հենց ինքն էլ գլխավորեց:

Դրան հաջորդեց մյուս ոչ պակաս կարևոր քայլը, որը դարձյալ նորություն էր: Իր ձևավորման օրից հայ արևելագիտության ուսումնասիրության դաշտը սահմանափակված էր Մերձավոր և Միջին Արևելքով, այդ տարածաշրջանի երկրների պատմության, քաղաքականության, սոցիալտնտեսական և մշակութային հարցերի ուսումնասիրությամբ: Հայաստանի անկախացումից հետո անհրաժեշտ դարձավ ընդլայնել հայ արևելագիտության ուսումնասիրությունների ոլորտը, նրա մեջ ներառնելով նաև Արևելյան և Հարավ-Արևելյան Ասիայի տարածաշրջանը: Այդ էին պահանջում Հայաստանի պետական, աշխարհաքաղաքական և տնտեսական շահերը: Ն. Հովհաննիսյանի նախաձեռնությամբ, ՀՀ Արտաքին գործերի նախարարության և ՀՀ ԳԱԱ Նախագահության աջակցությամբ, ՀՀ Կառավարությունը 2003 թ. որոշում ընդունեց ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի կազմում ստեղծել Արևելյան և Հարավ-Արևելյան Ասիայի բաժին, որի հիմնական խնդիրներից է Հնդկաստանի, Չինաստանի և Ճապոնիայի պատմության ու քաղաքականության, Հայաստանի հետ նրանց միջպետական հարաբերությունների ուսումնասիրությունը: Դրա շնորհիվ հայ արևելագիտությունը դարձավ ավելի ամբողջական: Այժմ հայ արևելագիտության դաշտը, պրոֆ. Ն. Հովհաննիսյանի դիպուկ բնութագրմամբ, «ձգվում է Բոսֆորից մինչև Խաղաղ օվկիանոս»:

Նոր ժամանակները նոր խնդիրներ առաջադրեցին և դրա հետ կապված վերափոխվեց ինստիտուտի գիտահետազոտական աշխատանքների թեմատիկան: Նա իր բնույթով արդիական է և միավորում է դասական արևելագիտությունը Արևելքի ժամանակակից հիմնախնդիրների ուսումնասիրության հետ, կազմելով մեկ ամբողջություն:

Այդ փոփոխությունները թեմատիկ առումով իրենց արտացոլումը գտան նաև Ն. Հովհաննիսյանի ուսումնասիրություններում:

Ելնելով անկախ Հայաստանի առջև կանգնած խնդիրներից, նա սկսեց զբաղվել արտաքին քաղաքականության այնպիսի հանգուցային հարցերի ուսումնասիրությամբ, ինչպես Հայաստանի դիվանագիտությունը և արտա-

քին քաղաքականության հիմնական ուղղությունները, Անդրկովկասյան–մերձավորարևելյան աշխարհաքաղաքական տարածաշրջանի ձևավորումը, Հայաստանը որպես միջազգային հարաբերությունների գործոն, նրա հարաբերությունները հարևան երկրների՝ Թուրքիայի, Իրանի, Ադրբեջանի, Վրաստանի, ինչպես նաև Ռուսաստանի. ԱՄՆ–ի և Արևմտյան Եվրոպայի երկրների հետ և այլն:

Ինքնին հասկանալի է, որ նման հիմնախնդիրներ առաջին անգամ էին դառնում ուսումնասիրության առարկա: Նրանք նորություն էին, որոնցով երբեք չէր զբաղվել հայ պատմագիտական միտքը: Այդ ուղղությամբ Ն. Հովհաննիսյանի ուսումնասիրության արդյունքներն ամփոփված են նրա մի շարք մենագրական աշխատություններում, որոնցից պետք է առանձնացնել “Դիվանագիտություն. Ֆունկցիաները. Մարմինները. Ծառայողները”, “Հայաստանի արտաքին քաղաքականությունը” գրված անգլերեն լեզվով (“The Foreign Policy of Armenia”) ԱՄՆ–ում հրատարակված “Հայաստանի Հանրապետություն. Քաղաքականություն և դիվանագիտություն”/“Republic of Armenia. Policy and Diplomacy”), դարձյալ անգլերեն լեզվով Հայաստանում և Կանադայում հրատարակված “Անդրկովկասյան–մերձավորարևելյան աշխարհաքաղաքական տարածաշրջանի ձևավորումը” (“Formation of the Transcaucasian–Middle Eastern Geopolitical Region”) և այլն:

Այս աշխատություններն իրենց նպաստն ունեցան հայ դիվանագետների մասնագիտական պատրաստման մեջ և Հայաստանի արտաքին քաղաքականության մի շարք կարևոր խնդիրների պարզաբանման և լուծման ուղիների որոնման գործում:

Ն. Հովհաննիսյանն իր որոշակի ներդրումն ունի էթնոքաղաքական կոնֆլիկտների, առաջին հերթին Ղարաբաղյան կոնֆլիկտի, ուսումնասիրության և լուսաբանության բնագավառում, առաջ քաշելով ինքնատիպ ու համարձակ լուծումներ և ոչ ստանդարդ մոտեցումներ: Այդ հիմնադիսնորին նվիրված նրա աշխատությունները հրատարակվել են բացի Երևանից նաև Մերիլենդում (ԱՄՆ), Մոսկվայում, Վենետիկում և այլուր: Դրանց մեջ առանձնահատուկ ուշադրության է արժանի 1997 թ. Մերիլենդի համալսարանի կողմից հրատարակված “Էթնոքաղաքակաան կոնֆլիկտները Անդրկովկասում. Նրանց արմատները և լուծումները” (“Ethnopolitical Conflicts in Transcaucasus: Their Roots and Solutions”) կոլեկտիվ մենագրությունը: Նրա հեղինակներն էին, Ն. Հովհաննիսյանի հետ միասին, նաև քաղաքագետներ Ադրբեջանից, Վրաստանից, Աբխազիայից, Հարավային Օսեթիայից և Լեռնային Ղարաբաղից, որն արդյունք էր Մերիլենդի համալսարանում նրանց համատեղ աշխատանքի:

Ղարաբաղյան պրոբլեմին նվիրված շարքից պետք է նշել նաև ռուսերեն և անգլերեն լեզուներով հրատարակված Ն. Հովհաննիսյանի «Ղարաբաղյան հիմնախնդիրը. Գործոններ. Չափանիշներ. Լուծման տարբերակներ» ("The Karabakh Problem. Factors. Criteria. Variants of Solution") ինքնատիպ մենագրական ուսումնասիրությունը:

Վերջին շրջանում պրոֆ. Ն. Հովհաննիսյանը կրկին անդրադարձավ հայոց ցեղասպանության հարցերին և 2002 թ. գիտական հասարակայնությանը ներկայացրեց միանգամից երկու արժեքավոր աշխատություն՝ «Հայոց ցեղասպանությունը ցեղասպանագիտության հայեցակարգային համակարգում» գրքույկը և անգլերեն լեզվով «Հայոց ցեղասպանությունը. Հայասպանություն» ("The Armenian Genocide. Armenocide") մենագրությունը: Նա այդ հարցը քննարկում է գիտական նոր ուղղության՝ ցեղասպանագիտության լույսի ներքո, որը նոր հեռանկարներ է բացում հայոց ցեղասպանության շատ հարցեր նորովի լուսաբանելու առումով: Պրոֆ. Ն. Հովհաննիսյանը տալիս է ցեղասպանագիտության իր սահմանումը և նրա հիմնարար դրույթները: Այդ դիրքերից քննության առնելով խնդիրը, նա, արդեն նոր գիտական ուղղության հիմնադրույթների հիման վրա, գալիս է այն համոզիչ եզրակացության, որ այն, ինչ պատահեց հայության հետ 1915 թ., ոչ այլ ինչ է, քան ցեղասպանություն:

Ն. Հովհաննիսյանի «Հայոց ցեղասպանություն. Հայասպանություն» մենագրությունը հայոց պետականության վերականգնման նորագույն ժամանակաշրջանում՝ 1918–2002 թթ., Հայաստանում երբևիցե օտար լեզվով հրատարակված առաջին աշխատությունն է, որով լայնորեն շրջանառության մեջ մտավ «Հայասպանություն» եզրը: Նա հասցեագրված է օտար ընթերցողին, համաշխարհային հասարակայնությանը, և այդ առումով դժվար է գերազնահատել նրա պատմագիտական և քաղաքական նշանակությունը:

Պրոֆ. Ն. Հովհաննիսյանի XX դարի վերջերին– XXI դարի սկզբներին հրատարակած աշխատություններն առաջացրին մասնագետների, քաղաքական և պետական գործիչների աննախադեպ հետաքրքրությունը: Նրանք ձգտում էին դրանցում գտնել իրենց հուզող շատ հարցերի պատասխանները, փորձում էին հասկանալ Հայաստանում, Անդրկովկասում և հարակից տարածքներում տեղի ունեցող նոր իրողությունները, զարգացման հեռանկարները և առաջացած բազմաթիվ ու տարատեսակ խնդիրների բնույթն ու նրանց լուծման ուղիները:

Նրանց ուշադրության կենտրոնում հայտնվեց Ն. Հովհաննիսյանի «Հայաստանի արտաքին քաղաքականությունը» աշխատությունը, որի նկատմամբ իրենց հետաքրքրությունը ցուցաբերեցին նախ և առաջ ԱՄՆ–ի

նախկին պետական քարտուղար Ջեյմս Բեյքերը և Հյուստոնի նրա անունը կրող Քաղաքականության ինստիտուտի տնօրեն Էդվարդ Ջերեջյանը:

Այդ գրքի կարևորությունն ընդգծեց ԱՄՆ-ի նախկին պրեզիդենտ Ջիմմի Կարտերի Ազգային անվտանգության հարցերով նախկին խորհրդական, այժմ ԱՄՆ-ի Ստրատեգիական և միջազգային ուսումնասիրությունների կենտրոնի պրոֆեսոր Ջրիգնել Բժեժինսկին: Հեղինակին ուղարկված նամակում նա, նրա այդ գրքի վերաբերյալ նշում է. “Դա վերաբերում է մի թեմայի, որի վերաբերյալ ես կարիք ունեմ ավելի շատ բան սովորելու: Դատելով Թբիլիսիում մեր ունեցած զրույցներից, ես հավատացած եմ, որ ես շատ օգուտ կքաղեմ”: (Չ. Բժեժինսկին ակնարկում է 1999 թ. Թբիլիսիում Ն. Հովհաննիսյանի հետ իրենց հանդիպման և երկարատև ու հանգամանալի զրույցների մասին Հայաստանի, Անդրկովկասի, Լեռնային Ղարաբաղի և ռեգիոնալ ու միջազգային քաղաքականության տարբեր հարցերի վերաբերյալ):

Մասնագետների բուռն հետաքրքրությունն առաջացրին նաև Ն. Հովհաննիսյանի անգլերեն լեզվով հրատարակած մյուս երկու աշխատությունները՝ “Ղարաբաղի պրոբլեմը” և “Անդրկովկասյան-մերձավորարևելյան աշխարհաքաղաքական տարածաշրջանի ձևավորումը”: Բազմաթիվ կարծիքներից նշենք պատերազմի, խաղաղության և զինաթափման հարցերով աշխարհի լավագույն մասնագետներից մեկի, Էդինբուրգի համալսարանի Պաշտպանական ուսումնասիրությունների ամբիոնի վարիչ, Բրիտանական ակադեմիայի ասոցացված անդամ, պրոֆեսոր Ջոն Էրիկսոնի կարծիքը: Ահա թե ինչ է գրել նա 2000 թ. սեպտեմբերի 18-ին հեղինակին ուղղված նամակում. “Հարգելի պրոֆեսոր Հովհաննիսյան: Ես խորապես երախտապարտ եմ ձեզ “Ղարաբաղի պրոբլեմը: Գործոններ. Չափանիշներ, Լուծման տարբերակներ” և “Անդրկովկասյան-մերձավորարևելյան աշխարհաքաղաքական տարածաշրջանի ձևավորումը” գրքերն ինձ ուղարկելու համար:

Դրանք շատ ինքնատիպ, վերին աստճանի կարևոր և մեծ ինֆորմացիա պարունակող մենագրություններ են, որոնք ես կարդացի՝ մեծ օգուտ քաղելով ինձ համար, և որտեղից ես ձեռք բերեցի թարմ տեսակետներ գեոպոլիտիկայի զանազան ասպեկտների մասին, որոնց վերաբերյալ ես կարիք ունեի հետագա այնպիսի մասնագիտական ղեկավարության, ինչպիսին ձերն է: Այսպիսին է իմ տպավորությունը ձեր ուսումնասիրությունների կարևորության վերաբերյալ, և ես ծանոթացրի իմ ավագ կոլլեգաներին Լոնդոնում ձեր աշխատության և հայտնագործությունների հետ: Շատ մոտ ապագայում ես հույս ունեմ կազմակերպել հատուկ քննարկում Էդինբուրգի համալսարանում իմ գործընկերների հետ: Կրկին անգամ իմ ամենաանկեղծ շնորհակալությունները ձեզ, որ այնքան բարի գտնվեցիք ձեր անգնահատելի մենագրություններն ինձ ուղարկելու համար”:

Ն. Հովհաննիսյանի «Անդրկովկասյան-մերձավորարևելյան աշխարհաքաղաքական տարածաշրջանի ձևավորումը» աշխատությունում քննարկվող հարցերի և հեղինակի տեսակետների մասին բարձր կարծիք է հայտնել նաև պրոֆ. Չ. Բժեժինսկին: Ահա թե ինչ է նա գրում. «Շնորհակալություն Անդրկովկասյան ռեգիոնի անվտանգության պրոբլեմների վերաբերյալ ձեր հետաքրքիր մտքերն ինձ հետ կիսելու համար: Ինձ հատկապես հետաքրքրեցին ձեր նկատառումները տարածաշրջանում հնարավոր «Անվտանգության պակտի» վերաբերյալ և ինձ թվում է, որ հարավ-արևելյան Եվրոպայի նախադեպի օգտագործումը շատ կառուցողական միտք է»:

Ն. Հովհաննիսյանին հաճախ էին արտասահմանյան գիտական կենտրոնները հրավիրում համատեղ աշխատանքի: Այսպես, օրինակ, նա Երուսաղեմի համալսարանի Հարրի Տրումենի Խաղաղության ինստիտուտի հրավերով և Հորդանանի Արքայական գիտահետազոտական կենտրոնի մասնակցությամբ, աշխատել է «Նոր աշխարհաքաղաքական մակրոռեգիոն-Մեծ Մերձավոր Արևելք» ծրագրի վրա, իսկ Հյուստոնի, Տեխաս, Ջեյմս Բեյքերի անվան Քաղաքականության ինստիտուտի պատվերով գրեց հատուկ աշխատություն Ղարաբաղյան հարցի առաջացման, բնույթի, լուծման ուղիների ու տարբերակների և տարբեր երկրների դիրքորոշման մասին, որը կազմում էր այդ ինստիտուտի Կասպից ծովի ավազանին նվիրված ուսումնասիրությունների բաղկացուցիչ մասը: Նրա ներկայացրած հարցադրումները, տեսակետները և առաջարկությունները գոհունակությամբ ընդունվեցին ԱՄՆ-ի այդ ամենահեղինակավոր ինստիտուտի կողմից, ինստիտուտ, որի տեսակետներին և ծրագրերին ականջալուր են ԱՄՆ-ի իշխանական ամենավերին մարմինները: Ինստիտուտի տնօրեն, պրոֆ. Է. Ջերեջյանն իր երախտագիտությունը հայտնելով հեղինակին, նշում է. «Թանկագին պրոֆեսոր Հովհաննիսյան: Ես ցանկանում եմ ընդգծել ձեր ուշադրության արժանի աջակցությունը մեր Կասպիական ուսումնասիրություններին»:

Հարկ է նշել նաև այն հետաքրքրությունը, որ ցուցաբերվում է ՆԱՏՕ-ի վերաբերյալ Ն. Հովհաննիսյանի տեսակետների նկատմամբ: Այդ առումով հատկապես ուշադրության է արժանի Ռուսաստանի Պետական դումայի օրգան «Պառլամենտական թերթի» («Парламентская газета», 23.XI.2002) մոտեցումը: Նա ուշագրավ է համարում Ն. Հովհաննիսյանի կարծիքին առ այն, որ Հայաստանին անհրաժեշտ է խորացնել իր հարաբերությունները ՆԱՏՕ-ի հետ, որ ի տարբերություն Ադրբեյջանի և Վրաստանի, «Հայաստանը ՆԱՏՕ-ն չի հակադրում Ռուսաստանին, այլ, ընդհակառակը, վարում է փոխլրացման քաղաքականություն», որ որոշ իմաստով Հայաստանը «կապող օղակ է ՆԱՏՕ-ի և ՌԳ-ի միջև» և որ «Հայաստանի կողմից կիրառվող փոխլրացման քաղաքականությունը հարաբերությունների նոր տեսակ է, որն առաջին անգամ հաջողվեց կիրառել կյանքում և պրակտիկայում: Եվ

55885

Ռուսաստանը, և ՆԱՏՕ-ն հասկացողությամբ են մոտենում Երևանի կողմից կիրառվող քաղաքականությանը”:

Կարծում ենք այսքանն էլ բավարար է ցույց տալու, թե ինչպիսի բարձր հեղինակություն վայելող գիտնական է պրոֆ. Ն. Հովհաննիսյանը, որի աշխատությունները, տեսակետները և մոտեցումները զգալի և բարերար ներգործություն ունեն ժամանակակից արևելագիտության և քաղաքագիտության արդիական խնդիրների ուսումնասիրությունների վրա:

Պարբերաբար նոր, թարմ մտքեր, տեսակետներ, գազափարներ արտահայտելու և ոչ ստանդարդ մոտեցումներ ցուցաբերելու համար, պրոֆ. Ն. Հովհաննիսյանին մասնագիտական շրջանակներում անվանում են ”Նոր մտքերի զենեքատոր”:

* * *

Պրոֆեսոր Ն. Հովհաննիսյանը դասախոսություններ է կարդացել ու գիտական զեկուցումներով հանդես եկել տարբեր երկրների համալսարանների և գիտական կենտրոնների հրավերով, այդ թվում Բաղդադի, Բեյրութի, Դամասկոսի, Հալեբի, Լոնդոնի, Օքսֆորդի, Ջորջ Վաշինգտոնի, Ջորջթաունի, Կալիֆոռնիայի (Լոս Անջելեսի, Բերկլիի, Ֆրեզնոյի/) ԱՆՆ Արբորի, Նյու Մեքսիկոյի և այլ համալսարաններում, Կահիրեի “Ալ-Ահրամ” Ստրատեգիական կենտրոնում, Լոնդոնի Միջազգային հարաբերությունների թագավորական ինստիտուտում և այլն: Մասնակցել է Ասիական և Հյուսիսաֆրիկյան (արևելագիտական / XXXII (Համբուրգ, 1986), XXXV (Բուդապեշտ, 1997/) XXXVI (Մոնրեալ, 2000) և այլ միջազգային կոնգրեսներին:

Պրոֆ. Ն. Հովհաննիսյանը Սիրիայի բարձրագույն կրթության նախարարության հրավերով գիտահետազոտական աշխատանք է կատարել Դամասկոսի և Հալեբի համալսարաններում (1985 թ.), Բրիտանական ակադեմիայի հրավերով՝ Լոնդոնի և Էդինբուրգի համալսարաններում (1989 թ), շահելով Ֆուլբրայթի մրցույթում, 1993–1994 թթ., ավելի քան մեկ տարի գիտահետազոտական աշխատանք է կատարել Վաշինգտոնի Ջորջ Վաշինգտոնի համալսարանում, աշխատելով “ԱՄՆ-ի քաղաքականությունը Արաբական արևելքում” թեմայի վրա: Իսկ 1995 թ. օգոստոս-դեկտեմբեր ամիսներին, Մերիլենդի համալսարանի հրավերով, աշխատել է այդ նույն համալսարանի Միջազգային զարգացման և կոնֆլիկտների կառավարման կենտրոնում:

Ն. Հովհաննիսյանը, որպես ճանաչված մասնագետ, բազմիցս հրավիրվել է, ինչպես Հայաստանի, այնպես էլ արտասահմանյան տարբեր երկրների պետական մարմինների կողմից խորհրդակցության զանազան հարցերի վերաբերյալ նրա կարծիքն իմանալու նպատակով:

1998 թ. փետրվարին նա ԱՄՆ-ի Սենատի ղեկավարության կողմից պաշտոնական հրավեր է ստանում որպես հայկական տեսակետը ներկա-

յացնող փորձագետ և զեկուցող, մասնակցելու Սենատի Միջազգային հարաբերությունների կոմիտեի Եվրոպական գործերի Ենթակոմիտեի և Մերձավորարևելյան ու Հարավարևելյան Ասիայի Ենթակոմիտեի համատեղ լսումներին, որտեղ քննարկվելու էին Հարավային Կովկասում գոյություն ունեցող կոնֆլիկտների առաջացման և նրանց հնարավոր լուծումների, Հարավային Կովկասի պետությունների անկախության, սուվերենության և տնտեսական զարգացման վրա այդ կոնֆլիկտների ազդեցության հարցերը, ինչպես նաև այն հարցը, թե ինչու Միացյալ Նահանգների համար կարևոր է աջակցել այդ կոնֆլիկտների լուծմանը: “Մենք հույս ունենք, –ասված էր հրավերում, – որ դուք կլուսաբանեք վերևում բարձրացված որոշ խնդիրներ, ինչպես նաև կներկայացնեք ձեր տեսակետները տարածաշրջանում առկա ապակայունացնող գործոնների, եթե այդպիսիները կան, կայուն խաղաղության հեռանկարների վերաբերյալ, և այն մասին, թե ինչպիսի ավելի լավ քաղաքականության պետք է հետևեն Միացյալ Նահանգները՝ այդ նպատակներին հասնելու համար”:

Պրոֆ. Ն. Հովհաննիսյանը մի քանի անգամ հրավիրվել է ԱՄՆ–ի պետական դեպարտամենտ, որտեղ նրա հետ քննարկվել են Հայաստանի արտաքին քաղաքականության, դարաբաղյան խնդրի, տարածաշրջանային և այլ հարցեր, մեծ նշանակություն տալով նրա լավատեղյակությանը, հարցերի լուծման ոչ ստանդարտ մոտեցումներին և վերլուծական կարողություններին: Ահա դրանցից մեկը, թվագրված 1995 թ. սեպտեմբերի 22–ին: “Միացյալ Նահանգների Պետական դեպարտամենտ: Հարգելի Դ–ր Հովհաննիսյան. Հրավիրում ենք ձեզ մասնակցելու Անդրկովկասին և Կենտրոնական Ասիային նվիրված աշխատանքային քննարկմանը Պետական դեպարտամենտի “Դեմոկրատացումը և քաղաքական մասնակցությունը հետկոմունիստական հասարակություններում” ծրագրի շրջանակներում”:

Նրա հետ խորհրդակցելու և տարածաշրջանային խնդիրների վերաբերյալ նրա կարծիքն ու կանխատեսումներն իմանալու նպատակով, 2002 թ. փետրվարին պրոֆ. Ն. Հովհաննիսյանը Լոնդոն հրավիրվեց Մեծ Բրիտանիայի Արտաքին գործերի նախարարության կողմից, որտեղ նա հանդիպումների մի անբողջ շարք ունեցավ Ֆորին Օֆիսի համապատասխան պատասխանատուների հետ:

Այս բոլորից հետո բնավ պատահական չէ այն բարձր կարծիքը, որ տարբեր առիթներով Ն. Հովհաննիսյանի մասին արտահայտել են տարբեր երկրների գիտնականները և քաղաքական գործիչները: Նշենք դրանցից երկուսը:

Առաջինը պատկանում է ԱՄՆ–ի Պաշտպանական ինֆորմացիայի կենտրոնի տնօրեն, փոխ–ծովակալ Եվգենի Զերրովին: Այդ խիստ հեղինակավոր Կենտրոնը անհրաժեշտ վերլուծական և այլ նյութեր է պատրաստում

ԱՄՆ-ի կոնգրեսի և գործադիր բարձրագույն իշխանությունների համար: Ահա թե ինչ է գրում փոխ-ծովակալը պրոֆ. Ն. Հովհաննիսյանի մասին. “Նա մարդկային մի անհատականություն է, օժտված Միացյալ Նահանգների հատկապես քաղաքական և սոցիալական խնդիրների ուժեղ հասկացողությամբ, և կարող է ներդնել փորձ և իմաստություն մեր երկու ազգերին վերաբերող կարևոր խնդիրների ուսումնասիրության մեջ”:

Մյուս կարծիքի հեղինակն է ԱՄՆ-ի Մերիլենդի և Նյու Մեքսիկոյի համալսարանների պրոֆեսոր Բարրի Սանդերսը: Նա գտնում է, որ Ն. Հովհաննիսյանը “գիտական և քաղաքական վերլուծաբան է և նրա վերլուծությունները Անդրկովկասի քաղաքական, տնտեսական հիմնախնդիրները գերազանց հասկանալու արտահայտություն են: Նրա տեղեկությունները և իր նոր հարևանների, Մերձավոր արևելքի և Միացյալ Նահանգների հետ Ռուսաստանի հարաբերությունների ըմբռնումը՝ ամենաարժեքավոր ռեսուրսն են մեր ազգի համար: Մերիլենդում գտնվելու ընթացքում դուրսը Հովհաննիսյանը կողմնակի մարդ չէր Վաշինգտոնի համար: Նա իշխանությունների հետ խոսում էր նախկին ԽՍՀՄ-ի նոր անկախ պետությունների խաղաղարար ջանքերի մասին, և մի քանի քաղաքական շրջանակների կողմից գրույցի է հրավիրվել նրանց իր տեսակետները ներկայացնելու համար”: Եվ, վերջապես, ամերիկյան պրոֆեսորը գտնում է, որ “Նա արտակարգ անձնավորություն է, զինված այնպիսի գիտելիքներով, որոնք շատ կարևոր են մեր արտաքին քաղաքականության ձևավորման համար այնպիսի հարցում, ինչպես հարաբերությունները նախկին Խորհրդային Միության հետ: Մշտական շփումները նրա հետ կարող են ավելացնել ինֆորմացիան, որն անհրաժեշտ է, որպեսզի մենք ընդունենք իմաստուն, հավասարակշռված որոշումներ Մերձավոր արևելքում և Կովկասում մեր քաղաքականության վերաբերյալ”:

Նշանակալի է Ն. Հ. Հովհաննիսյանի ներդրումը արևելագիտական կադրերի պատրաստման բնագավառում, որը մշտապես գտնվում է նրա ուշադրության կենտրոնում: Նրա գիտական ղեկավարությամբ դուրսորդական և թեկնածուական դիսերտացիաներ են պաշտպանել մոտ երեսուն արևելագետներ, այդ թվում Լիբանանից, Սիրիայից, Հորդանանից և այլ երկրներից:

Նա ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի գիտական խորհրդի և “Ընդհանուր պատմություն” մասնագիտության գծով դուրսորդական ատենախոսությունների պաշտպանության խորհրդի նախագահն է, Հայկական Հանրագիտարանի Խորհրդի, Երևանի պետական համալսարանի արևելագիտության ֆակուլտետի գիտական խորհրդի, ՀՀ ԳԱԱ “Լրաբեր հասարակական գիտությունների” խմբագրական խորհրդի և այլ խորհուրդների անդամ:

Նա ակնաւոր հասարակական գործիչ է. եղել է Արաբական երկրների հետ բարեկամության Խորհրդային ասոցիացիայի վիցե պրեզիդենտ, Ասիայի և Աֆրիկայի երկրների հետ համերաշխության Խորհրդային կոմիտեի, Արտասահմանյան երկրների հետ խորհրդային ընկերությունների Միության Խորհրդի անդամ, Հայ-արաբական բարեկամության ընկերության նախագահ, Արտասահմանյան երկրների հետ բարեկամության և մշակութային կապերի Հայկական ընկերության նախագահության ու բյուրոյի անդամ, և այլն:

Նա Հայաստանի կոնֆլիկտների լուծման կենտրոնի հիմնադիր տնօրենն է և Հայ ատլանտյան ասոցիացիայի համանախագահը:

Պարգևատրված է Մովսես Խորենացու մեդալով, Ֆրիտյոֆ Նանսենի անվան Հուշամեդալով և այլ պարգևներով: 2003 թ. նրան շնորհվել է Հայաստանի Հանրապետության “Գիտության վաստակավոր գործչի” կոչում:

*Հայաստանի գիտությունների ազգային ակադեմիայի
Արևելագիտության ինստիտուտ*

НИКОЛАЙ ОГАНЕСОВИЧ ОГАНЕСЯН

Директор Института востоковедения национальной академии наук Армении, доктор исторических наук, профессор, Заслуженный деятель науки, член академии наук Нью Йорка, Международной академии наук по проблемам национальной безопасности (Москва), Международной академии наук "Арарат" (Париж), Сирийского общества истории арабской науки и других международных научных обществ, Николай Оганесович Оганесян один из признанных и пользующихся большим авторитетом крупных специалистов наших дней

Путь, пройденный этим талантливым ученым, является блестящим и поучительным примером служения востоковедческой науке, истории родного народа, его духовным ценностям и культуре. Проф. Н. Оганесян — ученый — востоковед, арабист, историк — международник и политолог, имеющий широкое международное признание. Он принадлежит к первому поколению армянских востоковедов, который более сорока лет, совместно со своими коллегами, не щадит силы и энергии для развития армянского востоковедения и поднятия его до высот международного уровня и добился в этом впечатляющих успехов.

Н. Оганесян один из основоположников и столпов Института востоковедения АН Армении, который вместе с первой плеядой армянских востоковедов нес на своих плечах всю тяжесть основания, формирования и развития армянского востоковедения. Он обогатил армянское востоковедение новыми направлениями.

Перу Н. Оганесяна принадлежат более 360 научных трудов, в том числе 30 монографий, изданных в различных странах мира, на различных языках.

Очень широк и разнообразен круг научных интересов проф. Н. Оганесяна. В 1960—1970 гг., почти два десятилетия, в центре его научных интересов находилось изучение национально-освободительных движений в странах Арабского Востока, в частности в Ираке, Сирии, Ливане, Египте. Это был период, когда изучение закономерностей завоевания независимости и формирования суверенных государств народами Востока, являлось одним из приоритетных направлений в востоковедении.

Научные результаты исследований Н. Оганесяна в этой области нашли свое отражение в опубликованных им семи томах—“Образование независимой Сирийской Республики” (Москва, 1968), “Национально—освободительная борьба в Ливане (1939—1958)”, “Национально—освободительное движение в Ираке (1917—1958)” и др., которые фактически были первыми монографическими исследованиями не только в Армении, но и в Советском Союзе, посвященными изучению этой важной проблемы. Они являются серьезным вкладом в области арабистики и удостоились высокой оценки специалистами различных стран.

Э. Рысь, в своей рецензии на книгу Н. Оганесяна “Образование независимой Сирийской Республики”, опубликованной в журнале “Народы Азии и Африки” (Москва, 1971, No 1), говоря о ликвидации французского мандата и создании независимого сирийского государства, отмечает: “однако специального исследования, посвященного этим проблемам, до настоящего времени в советской литературе не было. Работа Н. Оганесяна удачно восполнила этот пробел”:

Профессор Софийского университета Н. Йонков, подчеркивая, что вышеназванная книга Н. Оганесяна вызвала большой интерес у болгарских арабистов, отмечает, что они внесли эту работу в свои программы и ею будут пользоваться как специалисты, так и будущие арабисты.

Книга Н. Оганесяна “Национально—освободительная борьба в Ливане”, в 1974г. была переведена с армянского на арабский язык и издана в Бейруте. Известный арабский политический деятель и ученый Ибрагим Мустафа, высоко оценивая этот научный труд, пишет: “Профессор Николай Оганесян прекрасный знаток закономерностей преобразований истории и общества. Эта книга, которая содержит богатую информацию и дает глубокий анализ событий, очень важна для каждого борющегося прогрессивного революционера”.

Эти и другие работы принесли большое признание армянскому ученому в арабских странах, в Европе и США. Под непосредственным влиянием этих работ Н. Оганесяна в Ливане, Сирии и Ираке появился ряд исследований, в основе которых лежат концептуальные установки проф. Н. Оганесяна.

В научных исследованиях Н. Оганесяна свое достойное место занимает изучение международных отношений на Арабском Востоке, а в широком смысле, на Ближнем Востоке. Среди его работ, посвященных этой проблеме, по своему значению выделяется изданное в 1980г. на русском языке ценное, по своему характеру уникальное монографическое исследо-

вание "Политика империалистических держав на Арабском Востоке в годы второй мировой войны (1939—1945)". Это многоплановая работа, в которой впервые исследована политика Англии, Франции, США, Германии и Италии на Арабском Востоке, раскрыты их стратегические цели в этом важном регионе. Она сразу привлекла внимание арабистов и международных специалистов многих стран, которые дали высокую оценку работе армянского ученого, рассматривая ее как новое слово и важный вклад в изучение международных отношений. И неслучайно, что на эту книгу было написано множество рецензий известных специалистов в таких престижных журналах, как "The Middle Eastern Studies" (London), "Militargeschichte" (Berlin), "Народы Азии и Африки" (Москва), "Азия и Африка сегодня" (Москва), "Новая и новейшая история" (Москва), "Вопросы истории" (Москва), "Ас—Сакафа ал—Джадида" (Ирак, на арабском языке) и т. д.

Известный немецкий специалист по международным отношениям Хорст Гиртц в своей рецензии на книгу Н. Оганесяна, отмечая ее научные достоинства, заключает: "Изданная Оганесяном книга является особым вкладом" ("Militargeschichte", 1983, No 2).

По мнению арабского политолога Абу Гариба, "Значение монографии профессора Н. О. Оганесяна не ограничивается этим регионом. Она помогает более глубокому пониманию мировой политики периода второй мировой войны" ("Ас—Сакафа ал—Джадида", Ирак, 1980, No 2). Эту же мысль подчеркивает в своей рецензии доктор В. Гусаров ("Народы Азии и Африки", М., 1981, No 1).

Видный арабист, профессор Д. Пырлин, не скрывая своего восхищения, пишет: "Я книгу присатально прочитал и должен поздравить уважаемого и любимого мною автора, дорогого Николая Оганесовича, с большой и настоящей победой на научном фронте, с подлинным успехом. Книга отлична и по содержанию, и по стилю, и по уникальности тематики":

Всегда находясь на передней линии научных поисков, Н. Оганесян одним из первых заметил возникновение межарабских отношений как новую область арабистики и международных отношений, и обосновал важность их специального изучения. Выдвинутые им новые положения и подходы нашли свое выражение в изданной им в 1985г. монографии "Отношения Иракской Республики со странами Арабского Востока", которая до сих пор остается единственной, уникальной в своем роде, и не имеющей прецедента книгой. Эта тематика стала одной из важных в тематике Отдела Арабских стран Института востоковедения. Можно констатировать, что армянские арабисты внесли огромный вклад в ее изучение.

Изучение международных отношений Н. Оганесян не ограничивает лишь арабскими рамками, а связывает их с глобальными процессами и освещает на фоне ближневосточных реалий. В этом аспекте значительный интерес представляет “Иран в ближневосточной региональной системе (1979–1992)”, а также работы по политике Турции в регионе, курдскому вопросу, политике США, СССР и западных стран.

Одним из важных вкладов Н. Оганесяна в арабистику, является выдвижение им концепции о неравномерном развитии арабских стран и ее теоретическое обоснование, что явилось новым словом в этой области. Он представил свою новую концепцию на суд специалистов на XXXII конгрессе востоковедов, состоявшемся в 1986г. в Гамбурге. И она была полностью одобрена этим высоким форумом. Это дало ему возможность опубликовать свой небольшой по объему, но важный в теоретическом аспекте, труд в Германии под названием “Неравномерное развитие арабских стран” (Proceedings of the XXXII International Congress for Asian and North African Studies, Hamburg, 1992), содержащий ключ к пониманию и объяснению политических процессов в арабском мире, в частности, в таких вопросах, как арабское единство, солидарность, сотрудничество и т.д.

Особый интерес представляют труды Н. Оганесяна по изучению вопросов арабской идеологии. Это очень сложная, а если иметь в виду специфику восточного общества, то даже очень запутанная область, которая создает большие трудности для исследователя. Проф. Н. Оганесян один из тех немногих, кто не отступил перед этими трудностями. Среди его трудов следует выделить исследования, посвященные рассмотрению сущности арабского социализма, раскрытию закономерностей национально-демократических революций, проблеме выбора арабскими странами политического и экономического пути развития.

С этой тематикой тесно связаны исследования о проблемах политического ислама. Вопрос об исламе обострился и его изучение было объявлено первоочередным в Советском Союзе в 1980-х годах, после иранской исламской революции 1979г. Почти одно десятилетие, до распада СССР, изучение проблем политического ислама стало одним из приоритетных направлений востоковедческой науки. За этот период в поле зрения Н. Оганесяна были такие узловые вопросы, как исламский бум, причины и последствия активизации ислама, глобальная политика ислама и главные ее политические цели, соотношение ислама с социализмом и капитализмом, и другие вопросы, представляющие большой теоретический интерес. Важен также вклад Н. Оганесяна в выдвижении, разработке и обосновании концепции “Политизация ислама и исламизация политики”. Большинство

этих трудов Н. Оганесяна, учитывая их важность, было опубликовано Институтом востоковедения Российской академии наук. Именно по предложению руководства этого, головного института, Н. Оганесян был назначен координатором исламоведческих научно— исследовательских работ в Армении.

Отдельную группу составляют труды Н. Оганесяна по арабо—армянским историко—политическим отношениям, среди которых следует выделить работу “Ливанский конфликт и позиция армянской общины Ливана (1975—1982)”, и изданный в Алеппо на арабском языке “Армяно—арабские дружественные связи”. В них освещена важная роль армянских общин в государственной, политической, экономической и культурной жизни арабских стран.

Необходимо остановиться также на одном вопросе, освещение которого связано с именем и научной деятельностью проф. Н. Оганесяна. Это изучение армянского вопроса и армянского геноцида в современной арабской историографии. Н. Оганесян был первым, кто сделал этот вопрос предметом специального изучения. В научном аспекте это было новшеством, что позволило расширить рамки исследования армянского вопроса и геноцида армян, и его источниковедческую базу. Изучив монографические исследования и статьи египетских, ливанских, сирийских и иракских авторов, Н. Оганесян пришел к заключению, что уже сформировалось арабское арменоведение, которое с совершенно правильных позиций освещает армянский геноцид, рассматривая его как преступление не только против армянского народа, но и всего человечества. Рассмотрению этих проблем посвящен ряд трудов Н. Оганесяна, в том числе опубликованные и на арабском языке, монографические исследования “Арабская историография по новой истории Армении”, “Освещение причин армянского геноцида и его оценка в современной арабской историографии”, которые уникальны в своем роде.

* * *

С 1990—х годов, когда Армения стала независимым государством, перед армянским востоковедением и лично перед проф. Н. Оганесяном возникли новые, чрезвычайно сложные проблемы. Последнее обстоятельство было связано с тем, что научный коллектив Института востоковедения НАН Армении, в 1995г. единогласно избрал Н. Оганесяна директором института.

Институт доверил этот ответственный пост ему, учитывая не только его научную деятельность и научные заслуги, но и его научно—организаторские способности, проявленные им в предыдущие годы.

Он начиная с 1961г., более 40 лет, непрерывно заведовал отделом Арабских стран института, создав один из признанных арабистических центров в бывшем Советском Союзе. И не случайно, что в резолюции, принятой на IV всесоюзной конференции арабистов, которая состоялась в Ереване в 1985г., было сказано: “Конференция отмечает, что неоднократное проведение в столице Армянской ССР г. Ереване всесоюзных конференций арабистов и других арабистических совещаний свидетельствует о высоком уровне развития арабистики в Армении, наличии соответствующей источниковедческой базы и кадров, что связано как с общим развитием востоковедения в республике, так и с разнообразными армяно—арабскими историческими и культурными связями”. Само собой разумеется, что в этом велика роль и научный вклад проф. Н. Оганесяна и его учеников.

В 1984г. Н. Оганесян назначается заместителем директора Института востоковедения по научной части, сохранив должность заведующего отделом Арабских стран. На этой должности, которую он занимал до 1995г., Н. Оганесян проявил себя как инициативный, энергичный, принципиальный руководитель, наделенный бесспорными большими организаторскими способностями.

Н. Оганесян стал директором института в такое время, когда ситуация в республике не была благоприятной для науки. Институт востоковедения, как и другие институты, переживал глубокий кризис, очутившись на краю краха. Вследствие ухода большинства сотрудников из института, поредели его ряды, что создавало препятствия на пути проведения серьезных научных работ. Но это не смутило Н. Оганесяна. Он смог разработать реалистическую программу выхода института из кризиса и предотвращения его распада. Главной задачей было объявлено сохранение генофонда армянских востоковедов и пополнение института новыми и молодыми кадрами. Благодаря его сбалансированной, продуманной и дальновидной политике, удалось произвести перелом, внушить сотрудникам веру в свои собственные силы и надежду в будущее. Институт пополнился более чем 30 новыми, молодыми кадрами, которые сегодня вместе с учеными старшего поколения на своих плечах несут всю тяжесть развития армянского востоковедения. В институт вернулись некоторые его бывшие сотрудники. В результате, в сравнительно короткий срок, был решен кадровый вопрос института.

Постепенно оживилась научная жизнь в институте. Благодаря усилиям Н. Оганесяна, были получены гранты из различных зарубежных фондов, в первую очередь из “Фонда Армен и Берсабе Джереджян”, а также МакАртура, Винстона, Карнеги, из Нидерландов, Сирии. Это сделало возможным возобновление издания трудов сотрудников института. Сейчас институт ежегодно издает 15–20 книг, что является одним из высоких показателей в системе Академии наук Армении. Возобновилось издание сериала “Страны и народы Ближнего и Среднего Востока”, ставшего ежегодником. Уже вышел в свет его 22–ой том. Ежегодно созывается республиканская конференция молодых востоковедов, которая является своеобразной школой для них. За этот период сотрудниками института защищены 8 докторских и 17 кандидатских диссертаций.

Институт востоковедения сумел преодолеть кризис и сейчас находится на подъеме. Он восстановил свое доброе имя и прежний высокий авторитет важного научного центра. Об этом свидетельствует единогласное избрание Института востоковедения НАН Армении в сентябре 2000г. в Монреале, членом международной организации Азиатских и востоковедческих исследований, которая действует под эгидой ЮНЭСКО. Ее членами являются востоковедческие центры всего 13 стран, в том числе Германии, Венгрии, Индии, США, России, Франции, Японии и др. Институт востоковедения член также международной ассоциации Центров стратегических и международных исследований стран СНГ и Восточной Европы.

Ситуация, сложившаяся после становления независимой Армении, требовала переосмысления задач, стоявших перед армянским востоковедением. Нужны были новые подходы к их решению. Одна из заслуг Н. Оганесяна заключается в том, что он смог четко определить и обосновать новые концепции в отношении дальнейшего развития армянского востоковедения:

Во–первых, армянское востоковедение, которое прежде составляло часть советского востоковедения, после распада Советского Союза, превратилось в национальную науку, и стало частью мирового востоковедения.

Во–вторых, армянское востоковедение — это наука, имеющая для республики Армения стратегическое значение.

В–третьих, армянское востоковедение для Республики Армения — прикладная наука, научные результаты которой имеют важное значение с точки зрения разработки основных направлений и концепций национальной безопасности Третьей Республики Армения.

Руководствуясь этими новыми концептуальными установками, по инициативе Н. Оганесяна, в составе института была создана тематическая исследовательская группа по изучению “Межгосударственных отношений между Республикой Армения и странами Ближнего и Среднего Востока”, которую сам и возглавил.

Затем последовал следующий, не менее важный шаг, который тоже был новизной. Поле исследования армянского востоковедения, со дня своего формирования, было ограничено Ближним и Средним Востоком, изучением истории, политики, экономики и культуры стран только этого региона. После завоевания Арменией независимости, стало необходимым расширение географических границ армянского востоковедения, включения сюда прежде всего региона Восточной и Юго—Восточной Азии. Этого требовали государственные, геополитические и экономические интересы Армении. По инициативе Института востоковедения и его директора Н. Оганесяна, при поддержке Министерства иностранных дел Армении и Президиума НАН Армении, Правительство Армении в 2003г. приняло решение о создании в составе Института востоковедения отдела Восточной и Юго—Восточной Азии, одна из главных задач которого— изучение истории и политики Индии, Китая и Японии, их межгосударственных отношений с Арменией. Вследствие этого, армянское востоковедение стало более целостным. Сейчас его поле изучения, по меткому определению проф. Н. Оганесяна, “растягивается от Босфора до Тихого океана”.

Новые времена поставили новые задачи, и, в соответствии с этим, изменилась тематика научно—исследовательских работ института. Она по своему характеру современна и объединяет изучение классического востоковедения с изучением современных проблем Востока, составляя единое целое.

Эти изменения, в тематическом плане, нашли свое отражение также в исследованиях Н. Оганесяна.

Отталкиваясь от задач, стоявших перед независимой Арменией, он начал изучение таких узловых вопросов новейшей политики, как основные направления дипломатии и внешней политики Армении, формирование закавказско—ближневосточного геополитического региона, Армения как фактор международной политики, ее отношения с Турцией, Ираном, Азербайджаном, Грузией, а также Россией, США, странами Западной Европы.

Само собой разумеется, что эти проблемы впервые становились предметом изучения. Результатом его исследований в этой области стала подготовка и издание серии монографических работ, в том числе: “Диплома-

тия. Функции. Органы. Служащие”, “Внешняя политика Армении” на английском языке (“Foreign Policy of Armenia”), “Республика Армения. Политика и дипломатия” (“Republic of Armenia. Policy and Diplomacy”), изданная в США, “Формирование закавказско–ближневосточного геополитического региона” (“Formation of the Transcaucasian–Middle Eastern Geopolitical Region”), изданная в Армении и Канаде на английском языке. Они сыграли положительную роль в профессиональной подготовке армянских дипломатов, освещении ряд важных проблем внешней политики Армении и поиске их решений.

Н. Оганесян внес определенный вклад в изучении этнополитических конфликтов, в первую очередь проблемы Карабаха, выдвигая оригинальные и смелые решения и нестандартные подходы. Его работы, посвященные этой проблеме, опубликованы не только в Ереване, но и в Мериленде (США), Москве, Венеции. Среди них особого внимания заслуживает изданная Мерилендским университетом (США) коллективная монография “Этнополитические конфликты в Закавказье: их истоки и решения” (“Ethnopolitical Conflicts in the Transcaucasus: Their Roots and Solutions”), соавторами которой совместно с Н. Оганесяном являются специалисты из Грузии, Азербайджана, Абхазии, Южной Осетии и Нагорного Карабаха. Она была плодом их совместной полугодовой работы в Мерилендском университете.

Из этой серии работ Н. Оганесяна следует также отметить исследования “Карабахский конфликт. Этапы. Подходы. Варианты решения” (на русском языке) и “Карабахская проблема. Факторы. Критерии. Варианты решения”, изданная на английском языке (“The Karabakh Problem. Factors. Criteria. Variants of Solution”).

В последние годы Н. Оганесяна вновь интересовали вопросы армянского геноцида. В 2002г. он сразу издал две ценные работы—“Армянский геноцид в концептуальной системе геноцидологии” и монографию на английском языке “Армянский геноцид. Арменоцид” (“The Armenian Genocide. Armenocide”). Проявив новый подход, он впервые этот вопрос рассматривает в свете нового научного направления— геноцидологии, что открывает новые горизонты в смысле возможностей по новому интерпретировать и освещать многие вопросы армянского геноцида. При этом Н. Оганесян дает свое определение геноцидологии и ее основополагающих принципов.

Кроме того, надо сказать, что монография Н. Оганесяна “Армянский геноцид. Арменоцид” является первой работой опубликованной на иностранном языке за годы восстановления государственности Армении— в

1918—2002гг. Она адресована в первую очередь иностранному читателю. В этом смысле трудно переоценить ее важное значение.

Работы Н. Оганесяна, особенно те, которые опубликованы в конце XIX — начале XX вв., вызвали беспрецедентный интерес у специалистов, политических и государственных деятелей. Они стремились найти в них ответы на многие вопросы, волнующие их, пытались понять реалии, происходящие в Армении, Закавказье и сопредельных территориях, перспективы их развития, характер многих и различных проблем и пути их решения.

В центре их внимания оказалась работа “Внешняя политика Армении”, к которой большой интерес проявили бывший секретарь государственного департамента США Джеймс Бейкер и директор Института публичной политики имени Джеймса Бейкера в Хьюстоне, посол Эдвард Джерджян. Ценность этой работы подчеркнул бывший советник президента США Картера по национальной безопасности проф. Збигнев Бжежинский. В письме, адресованном автору, он по поводу этой книги пишет: “Она относится к теме, в обучении которой я очень нуждаюсь. Судя по нашим разговорам в Тбилиси, я уверен, что извлеку пользу, поступая таким образом”. (З. Бжежинский напоминает об их долгих и подробных беседах в Тбилиси в 1999г., об Армении, Закавказье, Нагорном Карабахе, о международных и региональных отношениях, и т. д.)

Интерес специалистов был высок также к двум, тоже изданным на английском языке, работам Н. Оганесяна— “Проблема Карабаха” и “Формирование закавказско—ближневосточного геополитического региона”. Из многочисленных отзывов отметим мнение заведующего кафедрой Оборонных исследований Эдинбургского университета, ассоциированного члена Британской академии, одного из крупнейших специалистов по проблемам войны, мира и разоружения, профессора Джона Эриксона. Вот, что он написал автору: “Уважаемый профессор Оганесян. Я глубоко обязан вам за то, что вы мне послали книги “Проблема Карабаха. Факторы. Критерии. Варианты решения” (Ереван, 1999) и “Формирование закавказско—ближневосточного геополитического региона” (Ереван, 2000). Они очень оригинальные, в высшей степени важные и содержащие огромную информацию монографии, которые я прочел с большой пользой для себя. Из них я извлек свежее понимание о новых аспектах геополитики, о чем я и в дальнейшем нуждаюсь в таком профессиональном руководстве, как ваше. Таковы мои впечатления о важности ваших исследований. Я ознакомил с вашими исследованиями и находками моих коллег в Лондоне.

В самом скором будущем я надеюсь организовать специальное обсуждение с моими коллегами в Эдинбургском университете.

Еще раз самым искренним образом благодарю вас за то, что вы были столь добры за посылку мне ваших неоценимых монографии”.

О вопросах, рассматриваемых Н. Оганесяном в труде “Формирование закавказско—ближневосточного геополитического региона”, и его концепциях свою высокую оценку дал также проф. З. Бжежинский. В частности он отмечает: “Спасибо за разделение со мной ваших интересных мыслей о проблемах безопасности закавказского региона. Мне особенно заинтересовали ваши идеи относительно возможного “Пакта стабильности” для региона, и использование восточно—европейского прецедента мне кажется очень конструктивной мыслью”.

Н. Оганесян осуществлял ряд советных работ с различными зарубежными научными центрами. Так, например, он по предложению Института мира имени Гарри Трумэна Иерусалимского университета, совместно с Королевским центром научных исследований Иордании, работал над проектом “Формирование нового геополитического макрорегиона—Великий Ближний Восток”, а по предложению Института публичной политики Джеймса Бейкера, (Хьюстон, Техас), написал специальную работу о карабахской проблеме, ее характере, позиции различных государств, путях и вариантах ее решения и т. д. Она составляла часть Программы по изучению каспийских проблем этого института. Его предложения и точка зрения были приняты с большим удовлетворением руководством института, к чьим мнениям и проектами очень внимательны высшие эшелоны властей США. Директор института Эдвард Джереджян, давая высокую оценку проделанной Н. Оганесяном работе, и выражая ему свою благодарность, отмечал: “Дорогой профессор Оганесян. Я хочу признать достойную внимания вашу поддержку нашим Каспийским исследованиям”.

Следует также отметить тот интерес, который проявляется к взглядам Н. Оганесяна относительно отношений Армении с НАТО. В этом смысле особого внимания достойна позиция “Парламентской газеты”, органа Государственной думы Российской Федерации, Она обращает внимание к точке зрения Н. Оганесяна о том, что Армении следует углублять отношения с североатлантическим альянсом, что “Армения, в отличие от Грузии и Азербайджана, не противопоставляет НАТО России, а проводит политику взаимного дополнения” и что “взятая на вооружение Арменией политика взаимодополнения —новый тип отношений, который впервые удалось успешно претворить в жизнь на практике. И Россия, и НАТО с по-

ниманием относятся к проводимому политическому курсу Еревана” (“Парламентская газета”, М., 23 ноября 2002г).

Сказанного вполне достаточно, чтобы констатировать, что Н. Оганесян ученый с высоким авторитетом, чьи труды, точка зрения и подходы благотворно влияют на изучение современных проблем востоковедения.

За систематическое выдвижение новых, свежих мыслей и концепций, и проявление нестандартных подходов к решениям научных проблем, Н. Оганесяна в профессиональных кругах называют “Генератором новых идей”.

* * *

Проф. Н. Оганесян читал лекции и выступал с докладами по приглашению университетов и научных центров различных стран, в том числе Багдада, Бейрута, Дамаска, Лондона, Оксфорда, Вашингтона, Калифорнии (Лос Анджелеса, Беркли, Фрезно), Анн Арбора, Нью Мексико, Стратегического центра Каира, Королевского института международных отношений Лондона и т. д. Он участник XXXII (Гамбург, 1986), XXXV (Будапешт, 1997), XXXVI (Монреаль, 2000) международных конгрессов Азиатских и Североафриканских исследований (ICANAS).

Он по приглашению министерства высшего образования Сирии вел научно-исследовательскую работу в университетах Дамаска и Алеппо, Британской академии — в университетах Лондона и Эдинбурга (1989), фонда Фулбрайта — более года, в 1993—1994 гг., в университете Джорджа Вашингтона, работая над проектом “Политика США на Арабском Востоке”, а в 1995г. — в Мерилендском университете.

Н. Оганесян, как известный специалист, неоднократно был приглашен государственными органами Армении и зарубежных стран на совещания по различным вопросам. В феврале 1998г. он получил официальное приглашение от руководства Сената США, как докладчик и эксперт представлять армянскую точку зрения, на совместных слушаниях Подкомитета по Европейским делам и Подкомитета по делам Ближнего Востока и Южной Азии Сенатского Комитета по международным отношениям, где должны были обсуждаться вопросы возникновения и возможного решения существующих конфликтов на Южном Кавказе, влияние этих конфликтов на независимость, суверенитет и экономическое развитие государств Южного Кавказа, а также вопрос о том, почему важно для Соединенных Штатов содействовать решению этих конфликтов. “Мы надеемся, — говорилось в приглашении, — что вы будете освещать некоторые из указанных выше вопросов, а также представите вашу точку зрения на дестаби-

лизирующие факторы, действующие в регионе, если таковые есть, на перспективу прочного мира и о том, какой, более лучшей политике должны следовать Соединенные Штаты для достижения этих целей”.

Н. Оганесян неоднократно был приглашен в государственный департамент США, где с ним обсуждали вопросы внешней политики Армении, проблему Карабаха, региональные и другие вопросы, придавая большое значение его знаниям, нестандартным подходам к решению проблем и аналитическому потенциалу. Вот одно из этих приглашений, датированное 22 сентября 1995г. “Государственный департамент Соединенных Штатов. Уважаемый д-р Оганесян. Приглашаем вас принять участие в рабочем обсуждении, посвященном Закавказью и Центральной Азии в рамках программы Государственного департамента “Демократизация и политическое участие в посткоммунистических обществах”.

22 февраля 2002г. он был приглашен министерством иностранных дел Великобритании в Лондон, где имел ряд встреч с сотрудниками Форин Оффиса, которых интересовало его мнение и прогнозы по региональным вопросам, решению этнополитических конфликтов и т. д.

И совсем неслучайны высокие мнения, высказанные о Н. Оганесяне, учеными и политическими деятелями разных стран.

Вот мнение директора Центра Оборонной информации США контр-адмирала Керрола. Этот авторитетный Центр готовит необходимые аналитические и иные материалы для конгресса и высших исполнительных органов США. Он пишет: о Н. Оганесяне: “Он— человеческая индивидуальность с особенно сильным пониманием политических и социальных проблем в Соединенных Штатах, и может внести свой опыт и мудрость в изучение важных проблем, существующих между нашими народами сегодня”.

По мнению профессора Мерилендского и Нью-Мексиканского университетов Барри Сандерс, Н. Оганесян “научный и политический аналитик, и его анализы—проявление выдающегося понимания политических, экономических проблем Закавказья. Его информация и понимание отношений России с ее новыми соседями, Ближним Востоком и Соединенными Штатами—самый ценный ресурс для нашей нации. В период его пребывания в Мериленде доктор Оганесян не был посторонним человеком для Вашингтона. Он говорил с властями о проблемах мирных усилий новых независимых государств бывшего СССР и был приглашен некоторыми политическими кругами для представления им своей точки зрения”. Американский профессор находит, что “Он экстраординарная личность со знаниями, которые очень важны для формирования нашей внешней полити-

ки в таком вопросе, как отношение с бывшим Советским Союзом. Постоянное общение с ним может увеличить информацию, необходимую, чтобы мы приняли мудрые сбалансированные решения относительно нашей политики на Ближнем Востоке и Кавказе”.

Значителен вклад Н. Оганесяна в подготовке востоковедческих кадров. Под его руководством защитили докторскую и кандидатскую диссертации около тридцати востоковедов, в том числе и из Ливана, Сирии, Иордании и других стран.

Он председатель Ученого совета Института востоковедения НАН Армении и Совета по защите докторских диссертаций по специальности “Всеобщая история”, член Совета Армянской Энциклопедии, Ученого совета факультета востоковедения Ереванского государственного университета, член редколлегии “Вестника общественных наук” НАН Армении и ряда других советов.

Он видный общественный деятель: был вице-президентом Советско-арабской ассоциации дружбы и культурного сотрудничества, член Советского комитета солидарности стран Азии и Африки, Совета советских обществ дружбы с зарубежными странами, председатель общества Армяно-арабской дружбы, президиума и бюро Армянского общества дружбы и культурных связей с зарубежными странами и т. д.

Он основатель-директор Центра по решению конфликтов Армении и Сопредседатель Армянской атлантической ассоциации.

Награжден медалью Мовсес Хоренаци, памятной медалью Фритефа Нансена и другими наградами.

В 2003г. ему присвоено звание “Заслуженного деятеля науки” Республики Армения.

*Институт востоковедения
Национальной академии наук Армении.*

ԿՅԱՆՔԻ ԵՎ ԳԻՏԱԿԱՆ-ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՌՈՏ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

- 1930 Ծնվել է հունիսի 10-ին Գյումրիում: Հայրը՝ Հովհաննես Կոստանի Հովհաննիսյանը, աշխատել է շոգեքարշային դեպոյում որպես մեքենավար: Մայրը՝ Սրբուհի Հակոբի Հովհաննիսյանը, ծնունդով Էրզրումից, 1915 թ. ցեղասպանության ժամանակ, կորցնելով ընտանիքի անդամներին, երկար դեգերումներից հետո, փախստականների քարավանների հետ հայտնվում է Ալեքսանդրապոլում, տնային տնտեսուհի էր:
- 1948 ավարտել է Գյումրիի No 38 միջնակարգ դպրոցը:
- 1948–1953 սովորել և ավարտել է Երևանի պետական համալսարանի միջազգային հարաբերությունների ֆակուլտետը և ստացել միջազգայնագետ-պատմաբանի որակավորում:
- 1953–1956 սովորել և ավարտել է Երևանի պետական համալսարանի ասպիրանտուրան:
- 1957 կարճ ժամանակով աշխատել է ՀԽՍՀ ռադիոյի և հեռուստատեսության պետական կոմիտեի քաղաքական հաղորդումների բաժնում որպես խմբագիր:
- 1957–1960 ՀԽՍՀ Հեղափոխության թանգարանում որպես բաժնի վարիչ:
- 1958 հոկտեմբերին պաշտպանել է թեկնածուական դիսերտացիա և ստացել պատմական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան:
- 1960–1971 1960 մարտ 1-ից աշխատում է ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության սեկտորում, սկզբում որպես կրտսեր գիտաշխատող, ապա ավագ գիտաշխատող և Արաբական երկրների գիտահետազոտական խմբի ղեկավար:

- 1968 փետրվարին Թբիլիսիի պետական համալսարանի գիտական խորհրդում պաշտպանել է դոկտորական դիսերտացիա “Ազգային-ազատագրական շարժումն Իրաքում (1918–1958 թթ.)” թեմայով և ստացել պատմական գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճան:
- 1972 փետրվարի 29-ին շնորհվել է պրոֆեսորի գիտական կոչում:
- 1971–1984 1971 մայիսից, ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության սեկտորը ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի վերակազմավորվելուց հետո, նշանակվել է ինստիտուտի Արաբական երկրների բաժնի վարիչ:
- 1977–1978 համատեղությամբ դասավանդել է “Արաբական երկրների նոր և նորագույն պատմություն” Երևանի պետական համալսարանի Արևելագիտության ֆակուլտետում:
- 1980 պարգևատրվել է ՀԽՍՀ Գերագույն Խորհրդի Պատվոգրով և Բարեկամության խորհրդային ընկերությունների միության “Բարեկամության բնագավառում ներդրումի համար” Պատվո Նշանով:
- 1981–1995 ընտրվել է Բարեկամության խորհրդային ընկերությունների Միության Խորհրդի, Ասիայի և Աֆրիկայի համերաշխության խորհրդային կոմիտեի անդամ, Արաբական երկրների հետ բարեկամության և մշակութային կապերի Խորհրդային ընկերության վիցե պրեզիդենտ, Հայ-արաբական բարեկամության և մշակութային կապերի ընկերության նախագահ, Արտասահմանյան երկրների հետ բարեկամության և մշակութային կապերի Հայկական ընկերության վարչության և նախագահության անդամ և այլն:
- 1984–1995 ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի տնօրենի գիտական գծով տեղակալ:
- 1985 Սիրիայի բարձրագույն կրթության նախարարության հրավերով գիտական աշխատանք է կատարել Դամասկոսի համալսարանում:

- սարանում և Հալեբի Արաբական գիտության պատմության ինստիտուտում “Ուղղիչ շարժումը Սիրիայում” թեմայով:
- 1985 փետրվարի 12-ին ընտրվել է Սիրիայի արաբական գիտության պատմության ընկերության անդամ:
- 1989 մայիս-հունիս ամիսներին, Բրիտանական ակադեմիայի հրավերով գիտական աշխատանք է կատարել Լոնդոնի և Էդինբուրգի համալսարաններում “Մեծ Բրիտանիայի քաղաքականությունը Մերձավոր Արևելքում (1960–1980– ական թվականներին)” թեմայով:
- 1993–1994 շահել է Ֆուլբրայթի մրցույթում և մեկ տարի աշխատել ԱՄՆ-ի Ջորջ Վաշինգտոնի համալսարանում “ԱՄՆ-ի քաղաքականությունն Արաբական Արևելքում (1980–1990–ական թվականներին)” թեմայի վրա:
- 1995 փետրվարից մինչև օրս ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի տնօրեն է:
- 1995 օգոստոս-դեկտեմբեր ամիսներին ԱՄՆ-ի Մերիլենդի համալսարանի հրավերով աշխատել է “Գործընկերներ կոնֆլիկտի գծով. Խաղաղության կամուրջների կառուցումն Անդրկովկասում” Ծրագրի վրա:
- 1996 հունիսից Հայաստանի կոնֆլիկտների լուծման կենտրոնի հիմնադիր տնօրեն:
- 1997 ընտրվել է գիտությունների “Արարատ” միջազգային ակադեմիայի անդամ (Փարիզ):
- 1999 ընտրվել է Նյու Յորքի գիտությունների ակադեմիայի և Ազգային անվտանգության հիմնախնդիրների գիտությունների միջազգային ակադեմիայի (Մոսկվա) անդամ:
- 1999 ՀՀ Նախագահի 1999 թ. օգոստոսի 25-ի ՆՀ– 371 հրամանագրով նշանակվել է Հայաստանում Բրիտանացիության պետական կրոն հռչակման 1700–ամյակի տոնակատարության կազմակերպման պետական հանձնաժողովի անդամ:

- 1999 Հայաստանի Հանրապետության Վարչապետի 1999 թ. նոյեմբերի 24-ի No 719 որոշումով նշանակվել է Հայաստանի Հանրապետության և Եգիպտոսի Արաբական Հանրապետության միջև միջկառավարական համատեղ հանձնաժողովի հայկական մասի անդամ:
- 2000 Հայկական հանրագիտարանի գիտախմբագրական խորհրդի անդամ
- 2000 Հայկական համառոտ հանրագիտարանի խմբագրական հանձնաժողովի անդամ
- 2001 ընտրվել է Հայ Ատլանտյան ասոցիացիայի համանախագահ:
- 2001 սեպտեմբերի 20-ին պարգևատրվել է Մովսես Խորենացու մեդալով:
- 2002 ընտրվել է ԱՄՆ-ի Ազգային աշխարհագրական ընկերության անդամ:
- 2002 ընտրվել է Հյուսիսային Կարոլինայի Ամերիկյան կենսագրական ինստիտուտի Հետազոտությունների վարչության խորհրդական:
- 2003 ապրիլի 22-ին պարգևատրվել է Ֆրիտյոֆ Նանսենի անվան հուշամեդալով “Հայոց ցեղասպանության դատապարտման և մարդասիրական սկզբունքների հաստատման ուղղությամբ ծավալած գիտական և հասարակական գործունեության համար”:
- 2003 ՀՀ Նախագահի 2003 թ. ապրիլի 22-ի ՆՀ- 13 հրամանագրով նշանակվել է Հայոց ցեղասպանության 90-ամյակին նվիրված միջոցառումների կազմակերպման պետական հանձնաժողովի անդամ:
- 2003 ՀՀ ԳԱԱ Նախագահի մայիսի 20-ի հրամանով նրա վրա դրվել են ՀՀ ԳԱԱ Հումանիտար գիտությունների բաժանմունքի ա-

կադեմիկոս-քարտուղարի տեղակալի պարտականությունները (համատեղության կարգով):

2003

Հայաստանի Հանրապետության նախագահի 8 հոկտեմբերի 2003 թ. հրամանագրով շնորհվել է Հայաստանի Հանրապետության “Գիտության վաստակավոր գործչի” պատվավոր կոչում:

ՏՊԱԳԻՐ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

I. ՄԵՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ MONOGRAPHS

1964 թ.

1. Ազգային-ազատագրական պայքարը Իրաքում (1945–1963 թթ.), Եր., 1964, 228 էջ:
National-Liberation Struggle in Iraq (1945–1963), in Arm.

1967 թ.

2. Ազգային-ազատագրական պայքարը Լիբանանում (1939–1958 թթ.), Եր., 1967, 331 էջ:
National-Liberation Struggle in Lebanon (1939–1958), in Arm., Summary in Engl.

1968 թ.

3. Образование независимой Сирийской Республики (1939–1946гг.), Москва, 1968, 118 стр.
Formation of the Independent Syrian Republic (1939–1946), in Rus.

1969 թ.

4. Հոկտեմբերը և ազգային-ազատագրական շարժման վերելքը Արաբական Արևելքում—“Վ. Ի. Լենինը և Արևելքի ժողովուրդների ազատագրական պայքարը”, կոլեկտիվ մենագրություն, Եր., 1969, (43–112 էջ), 276 էջ:
The October and the Rise of the National-Liberation Movement in the Arab East, in Arm.

1974 թ.

5. An-Nidal at -Taharuri al-Watani fi-l Lubnan (1939–1958), Dar al-Farabi, Beirut, 1974, 191p. in Arabic. National-Liberation Struggle in Lebanon, in Arabic.

1975 թ.

6. Սիրիան անկախության համար մղված պայքարում (1917–1946 թթ.), (Հ. Ս. Սարգսյանի մասնակցությամբ), Եր., 1975, 320 էջ:
Syria in the Struggle for Independence (1917–1946), in Arm.

1976 թ.

7. Национально–освободительное движение в Ираке (1917–1958гг.),
Ер., 1976, 394 стр.
National–Liberation Movement in Iraq (1917–1958), in Rus.

1980 թ.

8. Политика империалистических держав на Арабском Востоке в годы
Второй мировой войны (1939–1945гг), Ер., 1980, 264 стр.
The Policy of Imperialistic Powers in the Arab East During the Second
World War (1939–1945), in Rus.

1982 թ.

9. Լիբանանյան ճգնաժամը և Լիբանանի հայ համայնքի դիրքորոշումը
(1975–1982 թթ.), Եր., 1982, 79 էջ:
The Lebanese Crisis and the Postion of the Armenian Community of
Lebanon, in Arm.

1984 թ.

10. Революционный процесс в странах Африки и Азии, Тбилиси, 1984,
коллектив авторов, 231 стр.
The Revolutionary Process in the Countries of Africa and Asia,
Collective of Authors, in Rus.

1985 թ.

11. Отношения Иракской Республики со странами Арабского Востока,
Ер., 1985, 115 стр.
Relations of the Iraqi Republic with the Countries of the Arab East, in
Rus.

1986 թ.

12. Активизация ислама: характер, специфика и последствия, – Ислам
в политической жизни стран современного Ближнего и Среднего
Востока, коллектив авторов, Ер., 1986, (7–47стр.), 229 стр.

Activization of Islam: Character, Specific Features and Consequences, in Rus.

1988 թ.

13. Становление и развитии востоковедения в Советской Армении—“Востоковеденные центры в СССР (Азербайджан, Армения, Грузия, Украина), ” коллектив авторов. Вып. I, Москва, 1988, (45–73 стр.), 128 стр.
Formation and Development of Oriental Science in the Soviet Armenia, in Rus.

1990 թ.

14. Հեղափոխական պրոցեսը արաբական աշխարհում, Եր., 1990, 96 էջ:
Revolutionary Process in the Arab World, in Arm.

1992 թ.

15. Հայաստանի հարակից երկրների պատմություն, հեղինակային կոլեկտիվ, (Գլուխ 3, պար. 2–3,), Եր., 1992, 239 էջ:
History of the Neighboring Countries of Armenia, in Arm.
16. Նորագույն պատմություն (1939–1991), հեղինակային կոլեկտիվ, (Երկու խումբ, Գլ. 1–3): Դասագիրք միջնակարգ դպրոցի 10–րդ դասարանի համար, Եր, 1992, 215 էջ:
The Newest History (1939–1991), in Arm.

1993 թ.

17. Арабская историография новой истории Армении—Новая история Армении в трудах современных зарубежных авторов, коллектив авторов, (Гл. V, стр. 159–219), Ер., 1993, 287 стр.
Arabic Historiography on the New History of Armenia, in Rus.

1996 թ.

18. Նորագույն պատմություն (1939–1995 թթ.), հեղինակային կոլեկտիվ, (Գլ. 1–3), Եր., 1996, 224 էջ:
The Newest History (1939–1995), in Arm.

1997 թ.

19. Դիվանագիտություն. Ֆունկցիաները. Մարմինները. Ծառայողները, Եր., 1997 էջ 103:
Diplomacy. Functions. Bodies. Employees, in Arm.

20. Этнополитические конфликты в Закавказье: их истоки и пути решения, коллектив авторов, Мерилендский университет, США, 1997, (стр. 92–122), стр. 177.

Ethnopolitical Conflicts in Transcaucasus; Their Roots and Solutions, in Rus.

21. Карабахский конфликт. Этапы. Подходы. Варианты решения, Ер., 1997, 80 стр.

The Karabakh Conflict. Stages. Approaches. Variants of Solution, in Rus.

1998 թ.

22. The Foreign Policy of Armenia, Yerevan, 1998, 108p.

1999 թ.

23. The Karabakh Problem. Factors. Criteria. Variants of Solution, Yerevan, 1999, 112p.

24. Նորագույն պատմություն (հեղինակակից Գ. Գեղամյան), Հանրակրթական դպրոցի 8-րդ դասարանի դասագիրք, Եր., “Չանգակ-97”, 1999, 156 էջ:

The Newest History (co-author G. Geghamyan), Manuel for the 8th class, 1999, in Arm.

25. Նորագույն պատմություն (1939–1998), Հանրակրթական դպրոցի 10-րդ դասարանի համար, հեղ. կոլեկտիվ (Ն. Հ. Հովհաննիսյան, Գ. Գեղամյան, Ռ. Լ. Ազիզբեկյան, Վ. Կ. Ֆուրան, Գ. Ռ. Լևին, Ե. Ի. Պոպովա, Ս. Մ. Ստեփանիշ), Եր., “Լույս”, 1999, էջ 223:

The Newest History (1939–1998), Collective of Authors, in Arm.

2001 թ.

26. Նորագույն պատմություն. Դասագիրք հանրակրթական դպրոցների համար. 8-րդ դասարան (գլուխ 1, 3–10, 12–18), Եր., “Չանգակ-97”, 2001, 160 էջ:

The Newest History, 2001, in Arm.

27. Պատմություն. Հայոց պատմությունը համաշխարհային պատմության համատեքստում. Դասագիրք հանրակրթական դպրոցի 10-րդ դասարանի համար, հեղինակային կոլեկտիվ, Եր., “Չանգակ-97”, 2001, 303 էջ:

History. The History of Armenia in the Context of World History. Collective of Authors, in Arm.

2002 թ.

- ✓ 28. The Armenian Genocide. Armenocide, Yerevan, 2002, 107p.

2003 թ.

29. Արաբական երկրների պատմություն, Հ. I. Արաբները VII դարից մինչև 1516 թ., Եր., 2003, 416 էջ:
History of the Arab Countries. Vol. I. The Arabs from VII century to 1516, in Arm.

*II. ԳՐՔՈՒՅԿՆԵՐ
BROCHURES*

1986 թ.

30. The Uneven Development of the Arab Countries and Its Consequences (1950–1970s), Moscow, 1986, 10 p.

1996 թ.

- ✓ 31. Հայոց ցեղասպանության պատճառների լուսարանությունը և գնահատականը արաբական ժամանակակից պատմագրության մեջ, Եր., 1996, 16 էջ:
Elucidation and Evaluation of the Reasons of the Armenian Genocide in the Arabic Contemporary Historiography, in Arm.

1997 թ.

32. The Problems of National Security of Armenia in the Middle Eastern–Transcaucasian Geopolitical System, Yerevan, 1997, 12 p.

2000 թ.

33. Formation of the Transcaucasian–Middle Eastern Geopolitical System, Yerevan, 2000, 20 p.

2002 թ.

- ✓ 34. Հայոց ցեղասպանությունը Ցեղասպանագիտության հայեցակարգային համակարգում, Եր., 2002, 29 էջ:
Armenian Genocide in the Conceptual System of Genocidology, in Arm.

III. ՀՈԴՎԱԾՆԵՐ, ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ, ԳՐԱԽՈՍԱԿԱՆՆԵՐ
ARTICLES, SCIENTIFIC INFORMATIONS, REVIEWS

1957 թ.

35. Հոկտեմբերյան ռևոլյուցիան և ազգային հարցի լուծումը Ռուսաստանում, ՍՀ, Եր., 1957, No 6, էջ 3-4:
The October Revolution and Solution of National Question in Russia, in Arm.
36. В борьбе за землю, “Коммунист”, Ер., 26 июня, 1957.
In the Struggle for the Earth, in Rus.
37. Մարքսիստական կազմակերպությունները և ռևոլյուցիոն շարժումները Լորիում” (գրախոսական), “Գրական թերթ”, Եր., 25 հոկտեմբերի, 1957:
The Marxist Organizations and Revolutionary Movements in Lori, in Arm.

1958 թ.

38. Բոլշևիկների պայքարը հայ պրոլետարիատի ինտերնացիոնալ դաստիարակության համար, ՀՍՍՀ Արխիվային վարչության ԳԻԲ Եր., 1958, No 1/8:
Struggle of the Bolsheviks for Education of the Armenian Proletariat in the Spirit of Internationalism, in Arm.

1959 թ.

39. Բոլշևիկյան “Պրավդան” և հայ իրականությունը (1912-1914 թթ.), ՀՍՍՀ ԳԱ “Տեղեկագիր”, Եր., 1959, No 11-12, էջ 15-26:
The Bolshevik “Pravda” and the Armenian Reality (1912-1914), in Arm.

1960 թ.

40. Первый съезд народов Востока, “Коммунист”, Ер. 1 сентября, 1960.
The First Congress of the Peoples of East, in Rus.
41. Ս. Սպանդարյանի Երկերի երկրորդ հատորը (գրախոսական), ՍՀ, 1960, No 12:
On the Second Volume of S. Spandaryan, in Arm.

1961 թ.

42. Իրաքը 1958 թ. հուլիսի 14-ի հեղափոխության նախօրյակին, ՀՍՍՀ ԳԱ “Տեղեկագիր”, Եր., 1961, No 12, էջ 19-32:
Iraq on the Eve of the July 14, 1958, Revolution, in Arm.

43. Ընդդեմ պատմության կեղծարարների (գրախոսական), “Սովետական Հայաստան”, Եր., 30 հունիսի, 1961:
Against the Falsificators of History, in Arm.
44. “Востоковедческий сборник” Сектора востоковедения АН Арм. ССР, вып. I, (рецензия), НАА, Москва, 1961, No 6, стр. 211–212.
“The Orientalistic Collection” of the Sector of the Oriental Studies AS Arm SSR, in Rus.
45. Քուվեյթ, ԼՈՒ, Եր., 1961, No 10, էջ 100–103:
Kuwait, in Arm.

1962 թ.

46. “Պրավդայի” առաջին հայ թղթակիցները, “Սովետական Հայաստան”, Եր., 18 ապրիլի, 1962:
The First Armenian Correspondents of “Pravda”, in Arm.
47. Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը և ազգային–ազատագրական շարժումները Արևելքի երկրներում, “Նոր Կյանք”, Բուխարեստ, 2 նոյեմբերի, 1962:
The October Revolution and National–Liberation Movements in the Countries of East, in Arm.

1963 թ.

48. Իրաքի ազգային–ազատագրական շարժման մի քանի հարցերը բուրժուական պատմագրության մեջ, ՀՍՍՀ ԳԱ “Տեղեկագիր”, Եր., 1963, No 3, էջ 29–40:
On Elucidation of Some Questions of the Iraqi National–Liberation Movement in Bourgeois Historiography, in Arm.
49. Հակակոմունիզմը գաղութարարների զենքն է, ԼՈՒ, Եր., 1963, No 12: էջ 25–35: “Մեր նշանաբանն է Հառաջ”, Բեյրութ, 13 հունվարի, 1964:
Anticommunism is a Weapon of Colonizers, in Arm.

1964 թ.

50. Իրաքի աշխատավորների 1952 թ. ելույթները և նրանց տեղը Իրաքի ազգային–ազատագրական շարժումների պատմության մեջ, “Արևելագիտական ժողովածու”, Հ. II, Եր., 1964, էջ 5–23:
Demonstrations of the Iraqi Working People in 1952 and Their Place in the History of the National–Liberation Movements of Iraq, in Arm.
51. Ստեփան Ալավերդյան, “Լրաբեր”, Նյու Յորք, 18 հունվարի, 1964: “Հառաջ”, Բեյրութ, 8 մարտի, 1964:
Stepan Alaverdyan, in Arm.

52. Чйе неоколониализм?, “Рйа Тэээ”, Ер., 19. 11. 1964.
What is Neocolonialism?, in Kurdish.
53. Der Kampf der demokratischen Krafte des Irak gegen den anglo–irakischen Vertrag von 1930, “Kolonialismus und Neokolonialismus in Nordafrika und Nahost”, Berlin, 1964, s. 351–363.

1965 ք.

54. Важные перемены в Судане, “Коммунист”, Ер., 15 января, 1965.
Important Changes in Sudan, in Rus.
55. В странах Арабского Востока. Проблемы Ирака. Беспокойная Сирия, “Коммунист”, Ер., 11 февраля, 1965.
In the Countries of the Arab East. The Problems of Iraq. Nonqueit Syria, in Rus.
56. Արաբ ժողովրդի ասպանջականությունը, ՍՀ, Եր., 1965, No 3: “Էջեր գրականության և արվեստի, Բեյրութ, 1965, No 5:
The Humanity of the Arab People, in Arm.
57. Արաբական սոցիալիզմի էությունը, “ԼՈՒ”, Եր., 1965, No 1, էջ 89–97:
The Essence of the Arab Socialism, in Arm.
58. Ականատեսի վկայությունները (Ֆայեզ էլ Ղուսեյնի “Չարդերը Հայաստանի մեջ” գրքի մասին), ՍՀ, Եր., 1965, No 4:
Evedences of Eyewitness, in Arm.
59. Пылающие очаги национально–освободительной борьбы, “Коммунист”, Ер., 22 августа, 1965.
Flaming Centers of the National–Liberation Struggle, in Rus.
60. Йеменский узел, “Коммунист”, Ер., 12 октября, 1965.
The Yemeni Knot, in Rus.
61. Арабские страны и Бонн, “Коммунист”, Ер., 6 апреля, 1965.
Arab Countries and Bonn, in Rus.

1966 ք.

62. “Исламский пакт” и его реакционная сущность, “Коммунист”, Ер., 2 марта, 1966.
“Islamic Pact” and Its Reactionary Nature, in Rus.
63. Արաբական աղբյուրները հայերի մասին, (գրախոսական), “Գրական թերթ”, Եր., 6 մայիսի, 1966:
Arab Primary Sources on Armenians, in Arm.
64. Англо–иракская война 1941г. и ее оценка в буржуазной историографии, ВОИ АН Арм. ССР, Ер., 1966, No 10, стр. 77–87.

The Anglo-Iraqi War in 1941 and Its Evaluation by the Bourgeois Historography, in Rus.

65. Մեծ Հոկտեմբերը և Արևելքը, “Երեկոյան Երևան”, 12 դեկտեմբերի, 1966:

The Great October and the East, in Arm.

66. Գոտեմարտի նոր էտապը, “Սովետական Հայաստան”, Եր., 27 դեկտեմբերի, 1966:

A New Stage of Struggle, in Arm.

1967 թ.

67. СССР и страны Ближнего и Среднего Востока. Научная сессия. Сообщение (соавтор Р. Г. Саакян), ВОН, Ер., 1967. No 4, стр. 104–106.

USSR and the Countries of the Middle and Near East, in Rus.

68. Борьба демократических сил Ирака за ликвидацию английского мандата (1920–1932гг.), СНБСВ, III, Арабские страны, Ер., 1967, стр. 5–37.

Iraq's Democratic Forces Fighting for the Revocation of the British Mandate (1920–1932), in Rus., Summary in English.

69. Национально-освободительное движение в Ираке (1917–1958гг.). Автореферат докторской диссертации, Тбилиси, 1968, 54 стр.

National-Liberation Movement in Iraq (1917–1958), Tbilisi, 1967.

1968 թ.

70. Հուլիսյան հեղափոխությունն Իրաքում և իրաքահայությունը, “Հայրենիքի Չայն”, Եր., 17 հուլիսի, 1968:

July Revolution in Iraq and the Armenians of Iraq, in Arm.

71. Ազատագրական շարժումների արդի էտապը, “Սովետական Հայաստան”, Եր., 17 օգոստոսի, 1968:

Contemporary Stage of the Liberation Movements, in Arm.

1969 թ.

72. Վ. Ի. Լենինը համաշխարհային հեղափոխական պայքարում Արևելքի ճնշված ժողովուրդների ազատագրական շարժումների տեղի ու դերի մասին, ՀՍՍՀ ԳԱ ԼՀԳ, Եր., 1969, No 2, էջ 3–14: 1969, No 2:

V. I. Lenin on the Place and Role of the Liberation Movements of the Oppressed Peoples of the East in the World Revolutionary Struggle, in Arm.

73. Արաբագետների համամիութենական կոնֆերանսը, ՊԲՀ, Եր., 1969, No 3, էջ 283–285:
The All–Union Conference of the Arabists, in Arm.
74. Третий всесоюзный форум советских арабистов, НИИ, Москва, 1969, No 3, стр. 173.
The Third All–Union Forum of the Soviet Arabists, in Rus.
75. Ценное исследование о британском колониализме, рецензия, ВОН АН Арм. ССР, Ер., 1969, No 9, стр. 94–96.
A Valuable Study on the British Colonialism, in Rus.
76. Նեոգաղութատիրության բնորոշ գծերը, ԼՈՒ, Եր., 1969, No 9, էջ 47–55.
Characteristic Features of Neocolonialism, in Arm.

1970 թ.

77. Արաբ քաղաքական–հասարակակն գործիչը (Խալեդ Մոհի էդ–Դին), “Երեկոյան Երևան”, 6 հունիսի, 1970:
An Arab Political–Public Figure (Khalid Mohi ad–Din), in Arm.

1972 թ.

78. Իրաքի ժողովրդին անհրաժեշտ է ընդլայնել դեմոկրատիան, “Աք–Թաախի”, Բաղդադ, 13 մարտի, 1972, արաբերեն:
The Iraqi People has to Enlarge the Democracy, in Arabic.
79. Սովետա–իրաքյան բարեկամությունն ու համագործակցությունը, “Սովետական Հայաստան”, Եր., 17 մայիսի, 1972:
Soviet–Iraqi Friendship and Cooperation, in Arm.
80. Ազգային–ազատագրական շարժման հուսալի ամրոցը, ԼՈՒ, Եր., 1972, No 8, էջ 12–19:
The Reliable Stronghold of National–Liberation Movement, in Arm.
81. Ազգային–դեմոկրատական հեղափոխությունների մասին, “Սովետական Հայաստան”, Եր., 15 օգոստոսի, 1972:
On National–Democratic Revolutions, in Arm.
82. Սովետական արաբագիտութիինը յիսուն տարում, “Կանչ”, Բեյրութ, 1972, NoNo 101, 102:
The Soviet Arabistics in Fifty Years, in Arm.

1973 թ.

83. Սովետական արաբագիտութիինը յիսուն տարում, “Կանչ”, Բեյրութ, 1973, N 101.
The Soviet Arabistics in Fifty Years (Continuation), in Arm.

84. Ուշագրաի աշխատութիւններ արաբական լեզուի մասին, “Կանչ”, Բեյրութ, 1973, No 102.
Valuable Works on the Arabic Language, in Arm.
85. Արաբական երկիրներու տնտեսական կացութիւնը եւ իմբերիալիստական պետութիւնները, “Կանչ”, Բեյրութ, 1973, No 103.
Economic Condition of the Arab Countries and the Imperialistic States, in Arm.
86. Արաբագիտութեան զարգացումը Հայաստանում, “Կանչ”, Բեյրութ, 1973, No 104.
Development of Arabistics in Armenia, in Arm.
87. Arabic Studies in Armenia, “Armenia Today”, Yerevan, 1973, No 2, p. 8–9.
Նաև ֆրանսերէն–“L’Armenie aujourd’hui”, 1973, No 2, p. 8–9.
գերմաներէն–“Armenien heute”, 1973, No 2, s. 8–9.
88. Արևմտյան Հայաստանի բնակավայրերի պատմութիւնը հայրենակցական միութիւնների հրատարակութիւններում, “Հայրենիքի Չայն”, Եր., 7 նոյեմբերի, 1973:
The History of the Provinces of the Western Armenia in the Publications of the Compatriotic Unions, in Arm.
89. Հզորանում է խաղաղասեր ուժերի բանակը, “Երեկոյան Երևան” Եր., 20 նոյեմբերի, 1973:
The Army of Peaceloving Forces is Becoming More Powerful, in Arm.
90. Լիբանանի ազգային տոնը, “Հայրենիքի Չայն”, Եր., 21 նոյեմբերի, 1973:
National Holiday of Lebanon, in Arm.

1974 թ.

91. Վ. ի. Լենինը և Արևելքի ազատագրումը, ԼՈՒ, Եր., 1974, No1, էջ 50–59:
V. I. Lenin and the Emancipation of the East, in Arm.
92. Ценные исследования армянских арабистов, “Анба Моску”, Москва, 1974, No 21 (269), на арабском языке.
Valuable Works of the Armenian Arabists, in Arabic.
93. Սովետա–լիբանանյան դիվանագիտական հարաբերութիւնների երեսուն տարին, “Հայրենիքի Չայն”, Եր., 14 օգոստոսի, 1974:
Thirty Years of the Soviet–Lebanese Diplomatic Relations, in Arm.
94. Внешнеполитические акты правительства Касема по укреплению независимости Иракской республики, СНБСВ, VI, Арабские страны, Ер., 1974, стр. 7–60.
The Foreign Policy Actions of the Qassim Government for Strengthening the Independence of the Iraqi Republic, in Rus., Summary in English.

95. Լիբանանյան հիմնախնդիրները, “Ալ-Ախբար”, Բեյրութ, 1974, No 96, արաբերեն:
The Lebanese Problems, in Arabic.
96. Ալժիրի Ժողովրդա-Դեմոկրատական Հանրապետություն, ՀՍՀ, Հ. I, Եր., 1974, էջ 166–167:
The Algerian Peoples Democratic Republic, in Arm.
97. Անգլո-ֆրանս-իսրայելական ագրեսիան Եգիպտոսի դեմ, ՀՍՀ, Հ. I, Եր., 1974, էջ 384:
Anglo-French-Israeli Aggression Against Egypt, in Arm.
98. Արաբական երկրների Լիգա, ՀՍՀ, Հ. I, Եր., 1974, էջ 667:
The League of the Arab States, in Arm.
99. Արաբական հետազոտությունները Հայաստանի Արևելագիտության ինստիտուտում, “Անբա Մոսկու”, Մոսկվա, 23 նոյեմբերի, 1974, արաբերեն:
The Arabic Studies in the Institute of Oriental Studies of Armenia, in Arabic.
100. Отношение различных арабских политических сил ко второй мировой войне, Арабские страны, Москва, 1974, стр. 83–91.
Position of the Different Arabic Political Forces Towards the Second World War, in Rus.

1977 թ.

101. Восстание в Ливане в ноябре 1943г. и его историческое значение, Арабский Восток и Магриб, Москва, 1977, стр. 208–230.
Uprising in Lebanon in November 1943, and Its Historical Significance, in Rus.
102. За справедливое решение ближневосточного конфликта, “Информационные материалы” Советского комитета защиты мира, No 6, Москва, 1977, стр. 47–48.
For Rightful Solution of the Middle Eastern Conflict, in Rus.
- ✓ 103. Եգիպտոսի Արաբական Հանրապետություն (պատմություն), ՀՍՀ, Հ. III, Եր., 1977, էջ 476–477:
The Arabic Republic of Egypt, in Arm.

1978 թ.

104. Հայ և արաբ ժողովուրդների բարեկամությանը ծառայող մի կարևոր օղակ, “Կանչ”, Բեյրութ, 1978, No 360.
An Important Link in Service for Strengthening of the Armenian-Arab Friendship, in Arm.

105. Հայ-արաբական բարեկամական կապերը, Բեյրութ, “Ան-Նիդա”, 26 հուլիսի, 1978:
The Armenian-Arabic Friendly Contacts, in Arabic.
106. Арабский Восток в политике США в годы второй мировой войны, СНБСВ, IX, Арабские страны, Ер., 1978., стр. 221–257.
The Arab East in the Policy of the USA in the Years of the Second World War, in Rus., Summary in Arabic.
107. Լիբանանի տագնապներն ու հույսերը, “Սովետական Հայաստան”, Եր., 9 սեպտեմբերի, 1978:
The Alarms and Hopes of Lebanon, in Arm.
108. Relations amicales, “L’Armenie aujourd’hui”, Erevan, 1978, No 1:
“Армения сегодня”, 1978, No1.
“Armenia Today”; 1978, No1. “Armenien Heute”, 1978, No 1.
109. Իրաք (պատմություն), ՀՍՀ, Հ. IV, Եր., 1978, էջ 458–459:
Iraq (History), in Arm.
110. Կրոնա-համայնքային համակարգը և քաղաքական պայքարը Լիբանանում, ”Աք-Թարիկ”, Բեյրութ, 1978, No 4–5, արաբերեն, էջ 198–201:
Religious-Confessional System and Political Struggle in Lebanon, in Arabic.

1979 թ.

111. Մենք պաշտպանում ենք Լիբանանի ազգային-հայրենասիրական ուժերի պայքարը, “Ան-Նիդա”, Բեյրութ, 24 հունվարի, 1979, արաբերեն:
We Support the Struggle of the National-Patriotic Forces of Lebanon, in Arabic.
112. Неравномерное развитие арабских стран, Характерные черты социально-политического развития арабских стран в 1950–70-е годы. Тезисы. Ер., 1979, стр. 52–54.
Uneven Development of the Arab Countries, Theses, in Rus.
113. Изучение современных проблем арабской истории и экономики, “Ас-Сафир”, Бейрут, 26 сентября, 1979, на арабском языке.
The Study of the Contemporary Problems of the Arabic History and Economy, in Arabic.
114. Աճող հետաքրքրություն արաբական իրականության նկատմամբ, “Ալ-Լիվա”, Բեյրութ, 26 սեպտեմբերի, 1979, արաբերեն:
A Growing Interest Towards the Arabic Reality, in Arabic.

115. Арабские исследования советских ученых, “Ан-Нида”, Бейрут, 26 сентября, 1979, на арабском.
The Arabic Studies of the Soviet Scientists, in Arabic.
116. Проблемы арабистики в Советском Союзе, “Ал-Мурабит”, Бейрут, 1979, No 148, на арабском.
The Problems of the Soviet Arabistics, in Arabic.
117. Լիբանանահայությունը ծանր փորձություն առաջև, “Սովետական Հայաստան”, Եր., 3 նոյեմբերի, 1979; “Կանչ”, Բեյրութ, 17 նոյեմբերի, 1979:
The Lebanese Armenians Before a Heavy Test, in Arm.
118. Предисловие к русскому изданию “Теодор Герцль и армянский вопрос” Мрвана Бухейри, Ер., 1979, стр. 3–5.
Preface to the Russian Publication of “Theodor Herzl and the Armenian Question” by Marwan Buhairy, in Rus.

1980 թ.

119. Արաբական աշխարհը–նոր պրոբլեմներ և խնդիրներ, “Ալ-Իթթիհադ ա-Սուֆյաթի”, Մոսկվա, 1980, No 3, արաբերեն:
The Arab World– New Problems and Tasks, in Arabic.
120. Ապրիլի 24–ի ջարդերը և արաբների մարդասիրությունը, “Աս-Սաֆիր”, Բեյրութ, 24 ապրիլի, 1980, արաբերեն:
April 24 Atrocities and the Humanity of Arabs, in Arabic.
121. Революционно–демократический социализм и его соотношение с утопическим и научным социализмом, ВЕУ. Ер., 1980, No 2, стр. 15–25.
Revolution–Democratic Socialism and Its Correlation with the Utopian and Scientific Socialism, in Rus.
122. Լիբանանյան կոնֆլիկտի ծագման պատճառները, “Երեկոյան Երևան”, 4 սեպտեմբերի, 1980:
On the Reasons of the Emergence of the Lebanese Conflict, in Arm.
123. Սովետական Միության դիրքորոշումը լիբանանյան կոնֆլիկտի նկատմամբ, “Երեկոյան Երևան”, 6 սեպտեմբերի, 1980:
The Attitude of the Soviet Union Towards the Lebanese Conflict, in Arm.
124. Предисловие к сб. “Характерные черты социально–политического развития арабских стран в 50–70–е годы”, Ер., 1980, стр. 5–6.
Preface to the “Characteristic Features of the Socio–Political Development of the Arab Countries in 50–70s”, in Rus.

125. Неравномерное развитие арабских стран (50–70–е годы), Характерные черты социально–политического развития арабских стран в 50–70–е годы, Ер., 1980, стр. 42–45.
Uneven Development of the Arab Countries (50–70s), in Rus.
126. Мы гордимся дружбой, АС, Ер., 1980, No 5, стр. 32–34.
We are Proud of Our Friendship. In Rus.
127. Ի շահ բարեկամության և բարիդրացիական հարաբերությունների, “Ալ–Մադար”, Բեյրութ, 1980, No 12, արարերեն:
For the Sake of Friendship and and Good Neighborily Relations, in Arabic.

1981 թ.

128. Սովետա–սիրիական հարաբերությունների փուլերը, “Ալ–Բաաա”, Դամասկոս, հունվար, 1981, արարերեն:
Stages of the Soviet–Syrian Relations, in Arabic.
129. Ливанский конфликт и армянская община Ливана, “Советский опыт решения национального вопроса и его значение для развивающихся стран Африки и Азии”, Ер., 1981, стр. 26–43. См. также, АС, Ер., 1983.
The Lebanese Conflict and the Armenian Community of Lebanon, in Rus.

1982 թ.

130. Արևելագիտությունը Մայր Հայրենիքի մեջ, “Չարթունք”, Բեյրութ, 25, 26, 27, 28 փետրվարի, 1982:
The Arabic Studies in the Motherland, in Arm.
131. Մենք ուժ ու եռանդ չենք խնայի ամրապնդելու համար կապերը արաբների հետ, “Կանչ”, Բեյրութ, 13 մարտի, 1982:
We shall do Our Best to Strengthen the Ties with the Arabs, in Arm.
132. Предисловие к русскому изданию “Поселение армянских беженцев в Сирии и Ливана. 1915–39” Томаса Гриншилдса. Центр научной информации по общественным наукам АН Арм. ССР. Ер., 1982, Серия III, No 2 (51), стр. 3–5.
Preface to the Russian Publication “The Settlement of the Armenian Refugees in Syria and Lebanon, 1915–39” by Thomas Greenshields, in Rus.

1983 թ.

133. The Lebanese Conflict and the Armenian Community of the Lebanon, "Armenia Today", Yerevan, 1983, No 3;
134. Le conflit libanais et le communauté armenienne du Liban, "L'Armenie aujourd'hui", Erevan, 1983, No 3;
135. Der krieg und die armenische Gemende Libanons, "Armenien heute", 1983, No 3;
136. El conflicto libanes y la comunidad armenia del Libano", "Armenia de hoy", 1983, No 3.
137. Ուշագրավ փաստաթուղթ ժամանակակից Թուրքիայի հայ և այլ քրիստոնյա փոքրամասնությունների վերաբերյալ, ՍՀ, Եր., 1983, No 6, էջ 20–21, 28:
An Interesting Document about the Armenian and Other Christian Minorities in Contemporary Turkey, in Arm.
138. A Noteworthy Document on Armenian and other Christian Minorities in Present–Day Turkey, "Kroonk", Yerevan, 1983, No 6, p. 18–20.
139. Un document digne d'attention consacre aux minorites nationales armeniennes et autres minorites chretiennes de la Turquie contemporaine "Krounk", 1983, No 6, p. 18–20.
140. Documento Significante sobre los Armenias de la contemporanea Turquia y otras minorias Cristianas, "Krunk", Erevan, 1983, No 6., p. 18–20.
141. Всесоюзный форум ученых в Баку: "Роль современного востоковедения в изучении стран Азии и Африки", "Вышка", Баку, 25 мая, 1983.
142. Арабский Восток: эскалация напряженности, "Коммунист", Ер., 21 сентября, 1983.
Arab East: Escalation of Tension, in Rus.

1984 թ.

143. Doleful Conclusions of One Document. Eye–Witnesses Testify, "Armenia Today", Yerevan, 1984, No 4, p. 26–31. Նույնը նաև ֆրանսերեն, գերմաներեն և իսպաներեն:
144. Печальные выводы одного документа. Свидетельство очевидцев, АС, Ер., 1984, N 3, с. 26–31.
Sorrowful Conclusions of a Document, in Rus.
145. Մերձավորարևելյան կոնֆլիկտի լուծման ուղիները, ՍՀ, Եր., 1984. No 8, էջ 3–5:
The Ways of Solution of the Middle Eastern Conflict, in Arm.

146. Les Voies de la Solution du Conflit du Proche-Orient, "Krounk", 1984, No 8, p. 12–14, 24–25.
147. Египет в политике империалистических держав в годы второй мировой войны. IV Всесоюзная конференция африканистов. Тезисы докладов и научных сообщений, Вып. 3. Международные отношения стран Африки, Москва, 1984, с. 27–29.
Egypt in the Policy of Imperialistic Powers during the Second World War, in Rus.
148. Հայ-արաբական պատմաճշակութային կապերը, ՍՀ, Եր., 1984, No 12: "Չարթընը", Բեյրութ, 16, 17, 19 փետրվարի, 1985:
Armenian-Arab Historical-Cultural Ties, in Arm.
149. The Inferences of One Survey on the Armenian in Turkey, "The Armenian Reporter", New York, 18 October, 1984.
150. Armeno-Arab Historical and Cultural Ties, "Kroonk", Yerevan, 1984, No 12, p. 19–21.
151. Inferences of One Survey on Armenian in Turkey, "The Armenian Observer", 26 December, 1984.

1985 թ.

152. Սաուդիան Արաբիա. Պատմական ակնարկ, ՀՍՀ, Հ. X, Եր., 1985, էջ 248–249:
Saudi Arabia. A Historical Feature, in Arm.
153. Սիրիա. Պատմական ակնարկ, ՀՍՀ, Հ. X, Եր., 1985, էջ 411–412:
Syria. A Historical Feature, in Arm.
154. Հայերը Սիրիայում, ՀՍՀ, Հ. X, Եր., 1985, էջ 416:
The Armenians in Syria, in Arm.
155. Սիրիայի Կոմունիստական կուսակցությունը, ՀՍՀ, Հ. X, 1985, էջ 417:
Communist Party of Syria, in Arm.
156. О соотношении антиимпериалистической и антисоциалистической потенции ислама, "Современный ислам. Проблемы политики и идеологии", Вып. 3, часть III, ДСП, Москва, 1985, с. 20–28.
On Correlation of Anti-Imperialistic and Anti-Socialist Potential of Islam, in Rus.
157. Революционный процесс в современном арабском мире (особенности и перспективы), IV Всесоюзная конференция арабистов. Ереван, 15–17 мая, 1985г. Тезисы докладов и сообщений, Ер., 1985, с. 52–54.
Revolutionary Process in Contemporary Arab World (Peculiarities and Perspectives), in Rus.

158. Միջին և նորագույն պատմության հարցի շուրջը, “Ալ-Չամահիր”, Հալեբ, 10 հոկտեմբերի, 1985, արաբերեն:
On the Problems of the Modern History of Syria, in Arabic.
159. Հին և նոր բարեկամություն, “Գրական թերթ”, Եր., 1 նոյեմբերի, 1985:
Old and New Friendship, in Arm.
160. Արաբագետների չորրորդ համամիութենական կոնֆերանսը, ՊԲՀ, Եր., 1985, No 3, էջ 232–233:
The IV All-Union Conference of Arabists, in Arm.

1986 թ.

161. Միշտ պատնեշի վրա, “Հայրենիքի Չայն”, Եր., 21 մայիսի, 1986:
Always in the Frontline, in Arm.
162. The Uneven development of the Arab Countries and Its consequences (1950–1970s), Abstracts. XXXII International Congress for Asian and North African Studies, Hamburg, 1986, p. 129.
163. Объективно, глубоко и аналитично. Египетский ученый об истории армянского народа, АС, Ер., 1986, No 4, с. 22.
Egyptian Scientist on the History of Armenians— An Objective Opinion, in Rus.
164. An Objective, Inquisition and Analitic Opinion. An Egyptian Scientist on the History of the Armenian People, “Armenia Today”, Yerevan, 1986, No 4, p. 22.
165. D’Un regard Objectif et Penetrant. Un historien egyptien se peuche sur l’histoire d’Armenie, “L’Armenie aujourd’hui”, Erevan, 1986, No 4, p. 22.
166. Objectiv, Analytisch und Mit Forscherdrang. Ein agyptischer Wissenschaftler uber die Geschichte des armenischen Volkes, “Armenien heute”, 1986, No 4, s. 22.
167. Հայ-արաբական քաղաքական համագործակցության պատմությունից, ՍՀ, Եր., 1986, No12, էջ 20–21, 23:
From the History of Armenian–Arabic Political Cooperation, in Arm.
168. A Survey of Armeno–Arab Political Cooperation in Modern Times, “Kroonk”, Yerevan, 1986, No 12, p. 21–23.
169. Coup d’oeil sur la cooperation politique Armeno–Arab a l’Epoque Moderne, “Krounk”, Erevan, 1986, No 12, p. 21–23.
170. En el Periodon Mas Nuevo Armeno–Arabe, “Krunk”, Erevan, 1986, No12, p. 21–23.
171. Предисловие к книге— Ислам в политической жизни стран современного Ближнего и Среднего Востока, Ер., 1986, с. 5–6.

Preface—Islam in the Political Life of the Countries of the Near and Middle East, in Rus.

172. Հայ-արաբական բարեկամական կապերը, “Ադ-Դադ”, Հալեք, 1986, No 11–12, արաբերեն, էջ 9–18:
The Armenian–Arabic Friendly Contacts, in Arabic.

1987 թ.

173. Զուվեյթում և Աբու Դաբիում. “Հայրենիքի Չայն”, Եր., 4, 11, 18 փետրվարի, 1987:
In Kuwait and Abu Dhabi, in Arm.
174. ԱՄՆ-ի մերձավորարևելյան քաղաքականության անատոմիան. Առաջաբան – Ե. Մ. Պրիմակովի Մի դավադրության պատմություն, գրքի հայերեն հրատարակության, Եր., 1987, էջ 3–6:
Anatomy of the USA Middle Eastern Policy, in Arm.
175. Սուլթան Աբդուլ Համիդ II հակահայկական քաղաքականությունն արաբական ժամանակակից պատմագրության գնահատմամբ, ՊԲՀ, Եր., 1987, No 1, էջ 75–88:
The Anti-Armenian Policy of Sultan Abdul Hamid II in Evaluation of Contemporary Arab Historiography, in Arm.
176. Իրաքի դիրքորոշումը պաղեստինյան պրոբլեմի նատմամբ, ՄՍԱԵԺ, XIV, Արաբական երկրների ներքին և արտաքին քաղաքականության ժամանակակից պրոբլեմներ, Եր., 1987, էջ 96–108:
The Iraqi Attitude Towards the Palestinian Problem, in Arm.
177. 1915 թ. հայկական ցեղասպանությունն արաբական պատմագրության մեջ, “Հայրենիքի Չայն”, Եր., 22 հուլիսի 1987:
Elucidation of Armenian Genocide, 1915, in Arabic Historiography, in Arm.
178. Վերադարձ դեպի ազգային արմատները, “Գրական թերթ”, Եր., 2 հոկտեմբերի, 1987:
Return to the National Roots, in Arm.
179. Об антиимпериалистической и антисоциалистической потенциях ислама, Вопросы востоковедения. Межвузовский сборник научных трудов, Вып. 3–4, Ер., 1987, с. 278–286.
On Anti-Imperialistic and Anti-Socialist Potential of Islam, in Rus.
180. Արևելագիտություն, ՀՍՀ, Հ. XIII, Եր., 1987, էջ 346–347:
Orientalistics, in Arm.
181. Добрый человек с грустными глазами (о философе и литераторе Хусейне Мурувва), АС, Ер., 1987, No 3, с. 26.
A Kind Man with Sad Eyes (On Arab Philosopher and Writer Hussayn Murruwa)

1988 թ.

182. Արևելագիտութիւնը մայր հայրենիքի մեջ. Հարցազրոյց, “Չարքոնք”, Բեյրութ, 25, 27, 28 փետրվարի, 1998:
Oriental Studies in Motherland, An Interview, in Arm.
183. Վերակառուցման նոր և չափազանց կարևոր բնագավառը, “Երեկոյան Երևան”, 12 մարտի, 1988:
A New and Very Important Field of Reconstruction, in Arm.
- † 184. Հեղափոխությունը պետք է կարողանա իրեն պաշտպանել, “Երեկոյան Երևան”, 18 ապրիլի, 1988:
Revolution has to be Able to Defence Itself, in Arm.
- † 185. Իսլամը և քաղաքականությունը, “Երեկոյան Երևան”, 30 մայիսի, 1988:
Islam and Policy, in Arm.
- ✓ 186. Չկորցնենք ձեռք բերածը կամ մտորումներ երևանյան ցույցերի մասին, “Երեկոյան Երևան”, 2 հունիսի, 1988:
Do not Lose the Acheivements. Reflections on The Yerevan Demonstrations, in Arm.
187. Կեանքը պատնէշի վրա, “Կանչ”, Բեյրութ, 3 հունիս 1988:
A Life on the Barricades, in Arm.
- ✓ 188. Перестройка: тревоги и надежды, “Коммунист”, Ер., 26 июня, 1988.
Reconstruction: Alarm and Hopes, in Rus.
189. Արևելագիտության ինստիտուտ, ՍՀ, Եր., 1988, No 6, էջ 8–10:
Institute of Oriental Studies, in Arm. “Kroonk”, Yerevan, 1988, No 6, p. 15–17; “Krounk”, Erevan, 1988, No 6, p. 15–17; “Krunk”, Erevan, 1988, No 6, p. 15–17:
190. Վերակառուցումը և սովետահայ պատմագիտությունը (Մ. Գ. Ներսիսյան, Բ. Ն. Առաքելյան, Վ. Ա. Միքայելյան, Ա. Ս. Համբարյան, Ն. Հ. Հովհաննիսյան, Պ. Մ. Մուրադյան), ՊԲՀ, Եր., 1988, No 2, էջ 3–19:
Reconstruction and the Armenian Historical Science, in Arm.
191. Սոցիալական հեղափոխությունը և նրա դրսևորման ձևերն ու յուրահատկությունները արաբական երկրներում, ԼՈՒ, Եր., 1988, No 9, էջ 64–71:
Social Revolution and the Forms and Peculiarities of Its Expression in the Arab Countries, in Arm.
192. Արաբ գիտնականը հայերի և նրանց պատմամշակութային յուրահատկությունների մասին, “Սովետական գրականություն”, Եր., 1988, No 8, էջ 133–137:

An Arab Scientist on Armenians and Their Historical and Cultural Peculiarities, in Arm.

193. О некоторых последствиях активизации ислама. Современный ислам: проблемы политики и идеологии, вып. 4, ч. 3, Москва, 1988, с. 31–36.

On Some Consequences of Activization of Islam, in Rus.

194. Изучение новой и новейшей истории арабских стран между III и IV всесоюзными конференциями арабистов (1969–1985гг.) (соавтор Е. А. Лебедев). Проблемы современной советской арабистики. Выпуск I. Современные политические и социально–экономические проблемы арабских стран, Ер., 1988, с. 5–18.

The Study of Modern and Contemporary History of the Arab Countries Between III and IV All–Union Conferences of Arabists, in Rus.

195. Особенности и перспективы революционного процесса в современном арабском мире. Проблемы современной советской арабистики. Выпуск I. Современные политические и социально–экономические проблемы арабских стран, Ер., 1988, с. 53–59.

Peculiarities and Perspectives of the Revolutionary Process in Contemporary Arab World, in Rus.

1989 ր.

196. Глобальная стратегия ислама. основополагающие принципы и конечные цели, ВОН АН Армении, Ер., 1989, No 1, с. 16–22.

Global Strategy of Islam. Fundamental Principles and Final Goals, in Rus.

197. Человеколюбие не знает границ, “Коммунист”, Ер., 25 апреля, 1989.

Humanism Has No Limits, in Rus.

198. Մարդասիրությունը սահմաններ չգիտե, “Երեկոյան Երևան”, 25 ապրիլի, 1989:

Humanism does not Recognize Borders, in Arm

- ✓ 199. Հայերի 1915 թ. ցեղասպանության լուսաբանությունը արարական պատմագրության մեջ, ՊԲՀ, Եր., 1989, No1, էջ 25–34:

Elucidation of Armenian Genocide of 1915, in the Arabic Historiography, in Arm.

200. О перестройке и межнациональных отношениях, “Коммунист”, 23 мая, 1989.

On Reconstruction and Inter–National Relations, in Rus.

201. Հայաստանն այժմ ավելի հզոր է, “Խորհրդային Հայաստան”, 27 հոկտեմբերի, 1989:
Armenia is Now More Powerful, in Arm.
- 1990 թ.**
202. Ստրատեգիական նոր մոտեցում Հայրենիք–Սփյուռք կապերին, “Խորհրդային Հայաստան”, Եր., 11 հունվարի, 1990:
A New Strategic Approach Towards the Motherland–Diaspora Relations, in Arm.
203. Քաղաքական իմաստություն, “Խորհրդային Հայաստան”, Եր., 24 հունվարի, 1990:
Political Wisdom, in Arm.
204. Վերակառուցումը խորհրդային հրեաների արտագաղթն արգելելու իրավունք չունի, “Ալ–Ավասիֆ”, Բեյրութ, 1990, No 13, էջ 28–31, արաբերեն:
Reconstruction has no Right to Prohibit the Emigration of Jews, in Arab.
205. Լիբանանի հայ համայնքի նոր տազնապները և հոգսերը, “Խորհրդային Հայաստան”, Եր., 10 հունիսի, 1990:
The New Alarms and Hopes of Lebanon. In Arm.
206. Մեկ ժամ Մուշեղ Իշխանի հետ, “Գրական թերթ”, Եր. 6 հուլիսի, 1990:
An Hour with Mushegh Ishkhan, in Arm.
207. Союзный договор и вопросы общенациональной безопасности, “Голос Армении”, Ер. 23 ноября, 1990. “Փյունիկ”, Եր., 19 դեկտեմբերի, 1990: A New Union Treaty and the Questions of National Security, in Rus.
208. Региональные конфликты—вопросы возникновения и типологии, ВОН АН Армении, Ер., 1990, No 6, с. 53–63.
Regional Conflicts—Problems of Origin and Typology, in Rus.
209. Аннексия Кувейта и арабский мир, “Эпоха”, Ер., 1990, No 16.
Annexation of Kuwait and the Arab World, in Rus.
2010. Սադամ Հուսեյնի մահացու գլուխկոնծին, “Հայացք”, Եր., 1990, No 10, էջ 90–96: 1990, No 11, (շարունակությունը), էջ 80–85:
The Saddam Hussayn’s Deadly Salto Mortale, in Arm.
211. Թուրք արաբալեզու հեղինակի հուշագրությունը 1994–1996 թթ. հայկական կոտորածների մասին, ՊԲՀ, Եր., 1990, No 3, էջ 184–189:
The Memoirs of a Turkish Arabic Writing Author on 1994–1996 Armenian Massacres, in Arm.

1991 թ.

212. Պարսից ծոցի պատերազմը հայ ժողովրդի ազգային շահերի տեսակետից, “Երեկոյան Երևան”, 16 փետրվարի, 1991:
The Persian Gulf War From the the Point of View of the National Interests of Armenian People, in Arm.
213. Аятолла Хомейни и армянская община Ирана, “Республика Армении”, Ер., 3 августа, 1991.
Ayatollah Khomeyni and the Armenian Community of Iran, in Rus.
214. Ուժերի նոր հաշվեկշիռ Մերձավոր Արևելքում Պարսից ծոցի դրամայից մեկ տարի անց, “Ազգ”, Եր., 14 օգոստոսի, 1991:
New Balance of Powers in the Middle East After a Year From the Drama of Persian Gulf, in Arm.
215. Մի դրվագ հայերի հանդեպ այաթոլլահ Խոմեյնիի դիրքորոշումից, “Հայաստանի Հանրապետություն”, Եր., 20 օգոստոսի, 1991:
A Page on the Attitude of Ayatollah Khomeyni Towards the Armenians, in Arm.
216. Մերձավորարևելյան կոնֆլիկտի քրդական շերտը, “Ազգ”, Եր., 24 օգոստոսի, 1991:
The Kurdish Layer of the Middle Eastern Conflict, in Arm.
217. Политические акции Турции до и после войны в Персидском заливе, “Голос Армении”, Ер., 27 августа, 1991.
Political Actions of Turkey Before and After Persian Gulf War, in Rus.
218. Գիտական նոր կենտրոն, “Ազգ”, Եր., 9 նոյեմբերի, 1991:
A New Scientific Center, in Arm.
219. Անկախ պետությունների ընկերակցությունը և Հայաստանը, “Ազգ”, Եր., 14 դեկտեմբերի, 1991:
Commonwealth of the Independent States and Armenia, in Arm.

1992 թ.

220. Իմամ այաթոլլահ Խոմեյնին և հայերը, “Սադա Արարատ”, Բեյրութ, 1992, արաբերեն, No 6, էջ 12–14:
Imam Ayatollah Khomayni and the Armenians, in Arabic.
221. 1915 թ. ցեղասպանությունը արաբների պատմության մեջ, “Սադա Արարատ”, Բեյրութ, 1992, No 6, արաբերեն, էջ 10–11:
Genocide of 1915 in the History of Arabs, in Arabic.
222. Irregularities in the Development of Arab Countries and their Consequenties (195–1970). Proceedings of the XXXII International Congress for Asian and North African Studies–Hamburg, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 1992, s. 450–451.

223. Агаронян Герсам, АВЭ, Ер., 1992, стр. 10.
Aharonyan Gersam, Armenian Question, Encyclopaedia, in Rus.
224. Азури Наджиб, АВЭ, 1992, стр. 14.
Azuri Najib, in Rus.
225. Армянский вопрос и геноцид армян в историографии. Арабская историография, АВЭ, 1992, стр. 56–57.
Armenian Question and Armenian Genocide in Historiography. The Arab Historiography, in Rus.
226. Дагир Асад Муфлах, АВЭ, 1992, стр. 155–156.
Daghir Asad Mooflah, in Rus.
227. Захрави Абдель Гамид, АВЭ, стр. 182.
Zahrawi Abdel Hamid, in Rus.
228. Первый арабский конгресс, АВЭ, 1992, стр. 261.
The First Arabic Congress, in Rus.
229. Погосян Рубен, АВЭ, 1992, стр. 263.
Poghosyan Rouben, in Rus.
230. Բացման խոսք, Հայաստանը և իր անմիջական հարևանները: 1992 թ. սեպտեմբերի 22–25–ը Երևանում կայացած գիտական նստաշրջանի նյութերը, “Հայք” (ԱՄՆ–Հայաստան) Հաստատություն, Եր., 1992, էջ 4–6:
Opening Words. Armenia and Its Immediate Neighbors, in Arm.
231. Հայ–վրացական հարաբերությունների մի քանի հանգուցային սկզբունքների մասին, Հայաստանը և իր անմիջական հարևանները, “Հայք” (ԱՄՆ–Հայաստան) Հաստատություն, Եր., 1992, էջ 89–92:
On some Key Principles of Armenian–Georgian Relations, in Arm.
232. Հայաստանի Հանրապետության մերձավորարևելյան քաղաքականության մի քանի խնդիրների մասին, Հայաստանը և իր անմիջական հարևանները, “Հայք” (ԱՄՆ–Հայաստան) Հաստատություն, Եր., 1992, էջ 4–6, 127–130:
On some Tasks of the Middle Eastern Policy of the Republic of Armenia, in Arm.
233. Բացման խոսք, Հայ–ռուսական և հայ–արաբական հարաբերությունները: 1992 թ. նոյեմբերի 17–18–ը Երևանում կայացած գիտական նստաշրջանի նյութերը: “Հայք” (ԱՄՆ – Հայաստան) Հաստատություն, Եր., 1992, էջ, 4–6:
Opening Words. Armenian–Russians and Armenian–Arabic Relations, in Arm.

234. Հայ-ռուսական ռազմաստրատեգիական համագործակցության անհրաժեշտ նախադրյալների մասին, Հայ-ռուսական և հայ-արաբական հարաբերությունները, Հայք (ԱՄՆ-Հայաստան) Հաստատություն, Եր., 1992, էջ 32-36:
On Necessary Premises of the Armenian-Russian Strategical Cooperation, in Arm.
235. Հայ-արաբական բարեկամական հարաբերությունների զարգացման երեք ելակետային նախադրյալները, “Հայք” (ԱՄՆ-Հայաստան) Հաստատություն, Եր., 1992, էջ 37-46:
On Three Starting Premises of the Development of Armenian-Arabic Friendly Relations, in Arm.
236. Հայաստան և արաբական երկրներ. Հարաբերությունների զարգացման հեռանկարներ, “Հայք” Հաստատություն, “Տեղեկագիր”, Եր., 1992, No 8, էջ 22-28:
Armenia and Arab Countries. Perspectives of Development of Relations., in Arab.

1993 թ.

237. Նկատառումներ ՀՀ արտաքին քաղաքականության վերաբերյալ մոլորություններ և իրողություններ, “Հայք” Հաստատության տարեկան կոնֆերանսի զեկուցումների ամփոփագրեր, Եր., 1993, էջ 26:
Some Notes on Foreign Policy of Armenia-Misconceptions and Realities, in Arm.
238. Հայ ժողովրդի պատմության պարբերացման հարցի շուրջը. ելակետային մոտեցումներ, ԼՀԳ, 1993, No 4, էջ 154-155:
On Periodization of History of Armenia, in Arm.
239. Армения и Ближний Восток, “Голос Армении”, Ер., 21 мая, 1993.
Armenia and the Middle East, in Rus.
240. Պանթուրքիզմի վտանգը և Ռուսաստանի ու Հայաստանի մերձեցման և գործողությունների կոորդինացման անհրաժեշտությունը, Հայ-ռուսական և հայ-արաբական հարաբերությունները, Եր., 1993, “Հայք”, էջ 4-6, 32-36:
The Threat of Panturkism and Necessity of the Russian-Armenian Rapprochement ant Coordination of Actions, in Arm.
241. Արաբական երկրների հետ քաղաքական և տնտեսական հարաբերությունների կենսական նշանակությունը Հայաստանի համար, Հայ-ռուսական և հայ-արաբական հարաբերությունները, “Հայք”, Եր., 1993, էջ 27-45:

The Vital Significance of Political and Economic Relations with the Arab Countries for Armenia, in Arm.

242. Իրանը մերձավորարևելյան տարածաշրջանային համակարգում (1979–1992), (Մաս առաջին) – 1. Իրանի արտաքին քաղաքականության նոր սկզբունքների հռչակումը; 2. Իրանի հարաբերությունները հարևան արաբական երկրների հետ; 3. Իրանա–իրաքյան պատերազմը, “Իրան նամե”, Եր., 1993, No 2, էջ 3–5:

Iran in the Middle Eastern Geopolitical System, (Part one), in Arm.

243. Իրանը մերձավորարևելյան տարածաշրջանային համակարգում (1979–1992), (Մաս երկրորդ) – 1. Իրանա–իրաքյան հարաբերությունները (շարունակություն) ; 2. Իրանա–սիրիական հարաբերությունները, “Իրան նամե”, Եր., 1993, No 3, էջ 3–5:

Iran in the Middle Eastern Geopolitical System (Part two), in Arm.

244. Իրանը մերձավորարևելյան տարածաշրջանային համակարգում (1979–1992) (Մաս երրորդ) – Իրանա–ամերիկյան հարաբերությունները, “Իրան նամե”, Եր., 1993, No 4, էջ 4–5:

Iran in the Middle Eastern Geopolitical System (Part three), in Arm.

245. Իրանը մերձավորարևելյան տարածաշրջանի համակարգում (1979–1992), (Մաս չորրորդ) – Իրանա–թուրքական հարաբերությունները, “Իրան նամե” Եր., 1993, No 5, էջ 3–4:

Iran in the Middle Eastern Geopolitical System (Part four), in Arm.

246. Իրանը մերձավորարևելյան տարածաշրջանի համակարգում (1979–1992), (Մաս հինգերորդ) – Իրանա–հայկական հարաբերությունները, “Իրան նամե”, Եր., 1993, No 6, էջ 3–4:

Iran in the Middle Eastern Geopolitical Region (Part five), in Arm.

247. Russia’s Policy in the Transcaucasus, “Asbarez Daily”, Los Angeles, 11 December, 1993.

248. Ռուսաստանի քաղաքականությունը կովկասյան ժողովուրդների նկատմամբ, “Ասպարեզ”, Լոս Անջելես, 17 դեկտեմբերի, 1993:

Russia’s Policy Towards the Caucasian Peoples, in Arm.

1994 թ.

249. New Political Realities in the Middle East after the Iraqi Aggression on Kuwait. The International Conference on the Effectes of the Iraqi Aggression on the State of Kuwait. April 2–6, 1994. Research Summeries, State of Kuwait, 1994, p. 52–53.

250. The Persian Gulf War and the Kurdish Problem, “Acta Kurdica”, v. I, London, 1994, p. 65–71.

251. Fulbright Middle East Forum, "By George", vol. 5, No 7, Washington, 1994, p. 5.

1995 թ.

252. Համազործակցություն բնական դաշնակիցների հետ, "Առավոտ", Եր., 21 փետրվարի, 1995.

Cooperation With the Natural Allies, in Arm.

253. Национальная идеология – это не миф, "Голос Армении", Ер., 1995, (Информация о конференции, состоявшейся 19 января 1999г):

National Ideology is not a Myth, in Rus.

254. Академик Сахаров в Арцахе, "Республика Армения", Ер., 1–3 марта, 1995.

Academician Sakharov in Arzakh, in Rus.

255. Ըրարական ժամանակակից հայագիտությունը, "Իրան նամե", Եր., 1995, No 1, էջ 32–33:

Contemporary Arabic Armenology, in Arm.

256. США: В поисках новых ориентиров ближневосточной политики, "Республика Армения", Ер., 29–30 марта, 1995.

USA: In Search for a New Landmarks in the Middle Eastern Policy, in Rus.

✓ 257. Арабская историография о причинах геноцида армян 1915г., Геноцид 1915г. Вопросы истории и историографии. Сборник статей, Ер., 1995, стр. 117–134.

Arab Historiography on Reasons of Armenian Genocide, 1915, in Rus.

✓ 258. 1915 թ. հայոց ցեղասպանության հիմնահարցերի լուսարանումն արարական պատմագրության մեջ, "Պայքար", Եր., 1995, No 4, էջ 27–33:

Elucidation of the Problems of 1915 Armenian Genocide in the Arabic Historiography, in Arm.

259. Поль А. Гобл: "Арцах древняя армянская земля и принадлежит армянам", "Республика Армения", Ер., 27 мая, 1995.

Paul Goble: "Arzakh is an Ancient Armenian Territory and Belongs to Armenians", in Rus.

260. США: Новые подходы в ближневосточной политике и их значение для Армении, "Армения и мир", Москва, 1995, No 0, стр. 23–24.

USA: New Approaches Towards the Middle Eastern Policy and Their Significance for Armenia, in Rus.

261. The Republic of Armenia: Politics and Diplomacy, "Newsletter", Berkley, v. I, No1, Winter, 1995, p. 5-8.

1996 թ.

262. "Деньги не должны делать историю". Американские ученые против антиисторических манипуляций, "Республика Армения", Ер., 13 января, 1996.

"Money Must not Do History". American Scientists Against the Anti-Historical Manipulations, in Rus.

263. Суровые нити в шелковой политике, "Урарту", Ер., 1996, No 7, стр. 4-5.

Severe Threads in the Silk Policy, in Rus.

264. Россия и Кавказ. Взгляд из Армении, "Республика Армения", Ер., 3 мая, 1996.

Russia and Caucasus. A Vision From Yerevan, in Rus.

265. Четверть века по пути научных исканий, "Республика Армения", Ер., 5 июня, 1996.

A Quarter Century on the Road of Scientific Search, in Rus.

266. Մեր ինստիտուտի գոյությունն անհրաժեշտ է, "Չրուցակից", Եր., 1996, No 20.

The Existence of Our Institute is Necessity, in Arm.

267. Предотвращать конфликты цивилизованными методами, "Республика Армения", Ер., 13 июн, 1996.

To Prevent Conflicts by Means of Civilization, in Rus.

† 268. Современная конфликтология: на основе терпимости и толерантности, "Республика Армения", Ер., 2 октября, 1996.

Contemporary Conflictology: on the Base of Tolerance, in Rus.

269. Արազարան, ՄՄԱԵԺ, XVI, Եր., 1996, էջ 5-8:

Preface-Countries and Peoples of the Middle and Near East, XVI, in Arm.

270. Մերձավորարևելյան տարածաշրջանը և Հայաստանի ազգային անվտանգության խնդիրը, ՄՄԱԵԺ, XVI, Եր., 1996, էջ 9-20:

The Middle Eastern Region and Problem of National Security of Armenia, in Arm.

271. Հայկական հարց. Հանրագիտարան, Եր., 1996:

Armenian Question, Encyclopaedia, in Arm.

Ազուրի Նաջիբ-19;

Azuri Najib-19;

Սիարունյան Գերսամ-27;

Aharonyan Gersam-27;

“Արաբական աղբյուրները հայերին ոչնչացնելու ոճրագործության մասին”- 48;

“Arab Sources on the Crime for Annihilation of Armenians”- 48;

Արաբական աշխարհը և հայկական հարցը-48-51;

The Arab World and the Armenian Question-48-51;

Արաբական առաջին կոնգրեսը-51;

The First Arabic Congress-51;

Դադիր Ասադ Մուֆլահ-109;

Daghir Asad Muflah-109;

Չահրավի Աբդել Համիդ-128;

Zahrawi Abdel Hamid-128;

Հայկական հարցը և հայերի ցեղասպանությունը պատմագրության մեջ - Արաբական պատմագրությունը-274-275;

Armenian Question and Genocide of Armenians in Historiography-Arab Historiography-274-275;

Պողոսյան Ռուբեն-380:

Poghosyan Rouben-380

272. Деятельность армянских депутатов в Государственной думе России в 1906-1914 годах, “Вестник” Межпарламентской Ассамблеи СНГ, Санкт-Петербург, 1996, No 2 (13), стр. 26-27.

Activity of the Armenian Deputies in The State Duma of Russia in 1906-1914,

273. Արևելագիտության ինստիտուտը գիտական և պետական ծառայության կադրերի կենտրոն, “Բնօրրան”, Եր., 1996, No 3-4 (4-5), էջ 65-67:

Institute of Oriental Studies-Center of Cadres for Scientific and Governmental Employment, in Arm.

1997 թ.

- ✓ 274. Հայկական ցեղասպանության գիտական ուսումնասիրությունը ցեղասպանության համատեքստում, “Հայաստանի Հանրապետություն”, Եր., 26 հունիսի, 1997:

The Scientific Study of the Armenian Genocide in the Context of Genocide, in Arm.

275. Armenia in the Middle Eastern Geopolitical System, Oriental Studies in the 20th Century: Achievements and Prospects. Abstract of Papers of CIS Scholars for the 35th ICANAS (Budapest, July 7-12, 1977), Vol. 1, Moscow, 1997, p. 144-146.

276. Нагорному Карабаху – статус нейтралитета, “Республика Армения”, Ер., 12 ноября, 1997.
277. Status of Neutrality to Nagorno–Karabagh, “The Yerevan Times”, November 20–26, 1997.
278. Յվետանան այլ վերաբերմունքի է արժանի, “Հայոց աշխարհ”, Եր., 29 հոկտեմբերի, 1997:
Tsvetana Deservs Another Behaviour, in Arm.
279. Памяти Матери Терезы, “Республика Армения”, Ер., 10 октября, 1997.
In Memory of Mother Thereza, in Rus.
280. Возникновение закавказского геополитического поля. Тезисы докладов Международной конференции “Посткоммунистические демократические образования и геополитика в Закавказье (Южном Кавказе)”, 17–18 октября, Тбилиси, 1997, стр. 22.
Emergence of the Transcaucasian Geopolitical Field, in Rus.
281. Հարյուր տարի ազգային զգոնութան եի քաղաքական սրափութան քաղով, “Երիտասարդ Հայաստան”, Փարամու, Նյու Ջերսի, ԱՄՆ, 1997, vol. 95, No 7–8, էջ 8–11: “Նոր Հայաստան”, Լուս Անջելես, 10 հունվարի, 1998 “Մասիս”, Փասադենա, 24 հունվարի, 1998:
Hundred Years by the Way of National Vigilance, in Arm.

1998 թ.

282. Национализация “Ирак Петролеум Компани” и поддержка арабскими странами Ирака (1972–1973), СНБСВ, XVII, Ер., 1998, стр. 21–31.
Nationalization of “Iraq Petroleum Company” and Support by Arab Countries to Iraq. in Rus.
283. Dr. Nikolay Hovhannisyan Addresses Political Developments in Armenia (in New York), “Young Armenia”, New Jersey, 1998, vol. 95, No 11, p. 10.
284. “Մեծ Մերձավոր Արևելք” նոր տարածաշրջան, “Ազգ”, Եր., 16 հունիսի, 1998: “Ազդակ”, Բեյրութ, 11 հունվարի, 1999: “The Greater Middle East” – A New Region, in Arm.
285. Предисловие, Национальности Армении, Ер., 1998, стр. 5–8.
Preface—Nationalities of Armenia, in Rus.
286. Этнополитическая ситуация в Армении, Национальности Армении, Ер., 1998, стр. 15–25.
Ethno–Political Situation in Armenia, in Rus.

287. On the Options of the Resolution of the Karabakh Problem, "Marco Polo Magazine", Venice, 1998, No 4/5, p. 14–17.
288. Երկու խոսք, Ա. Ա. Բայրամյան, Ալեքսանդրետի սանջաքը և միջազգային դիվանագիտությունը (1936–1939), Եր., 1998, էջ 3–5:
Couple of Words– A. Bairamyán, the Alexandrett Sanjak and International Diplomacy, in Arm.
289. Status of Neutrality to Nagorno–Karabakh, "Eridasart Hayastan", Paramus, New Jersey, USA, 1998, vol. 95, No 9, p. 4–6. "Massis Weekly", Pasadena, January 3, 1999.
290. Հարցազրույց ՀՀ Գիտութիւններու ակադեմիայի Արևելագիտութեան ինստիտուտի տնօրէն, դոկտոր Փրոֆեսոր Նիկոլայ Յովհաննիսեանի հետ, "Երիտասարդ Հայաստան", Փարամուս, Նյու Ջերսի, ԱՄՆ, 1998, vol. 95, No 10, էջ 7–10:
An Interview with the Director of the Institute Of Oriental Studies AS of Armenia, in Arm.
291. The Problems of National Security of Armenia in the Middle Eastern Transcaucasian Geopolitical System, "Eridasart Hayastan", Paramus, New Jersey, USA, 1998, vol. 95, No 10, p. 11–16: "Մասիս", Պասադենա, 10 հունվարի, 1999:

1999 թ.

292. Հայաստանը նույնպիսի կարևոր գործոն է, ինչպիսիք Ադրբեջանը և Վրաստանը, "Իրավունք", Եր., 9–25 հունվարի, 1999:
Armenia is also an Important Factor, as Azerbaijan and Georgia, in Rus.
293. Republic of Armenia. General Information, Nationalities of Armenia, Yerevan, 1999, p. 7–8.
294. Introduction, Nationalities of Armenia, Yerevan, 1999, p. 9–10.
295. The Ethnopolitical Situation in Armenia, Nationalities in Armenia, Yerevan, 1999, p. 17–25.
296. Армения–фактор закавказского–ближневосточного геополитического региона, "Урарту", Ер., 1999, No 6, стр. 4–6.
Armenia–A Factor of Tanscaucasian–Middle Eastern Geopolitical Region, in Rus.
297. Закавказью "косовский" сценарий не грозит, "Республика Армения", Ер., 30 марта, 1999.
The "Kosovo" Scenario is not Threatening Transcaucasia, in Rus.
298. Армения на больших перекрестках истории, "Правда Армении", Ер., 11 июня, 1999.
Armenia on the Great Crossroads of History, in Rus.

299. Предисловие, Этническая и региональная политика Армении и Грузии, Ер., 1999, стр. 5–12.
Introduction—Ethnic and Regional Policy of Armenia and Georgia, in Rus.
300. Некоторые особенности этнорегиональной политики Армении, Этническая и региональная политика Армении и Грузии, Ер., 1999, стр. 53–66.
Some Peculiarities of Ethnoregional Policy of Armenia, in Rus.
301. Հայկազուն Գալուստյան (Առաջաբան), Հայկազուն Գալուստյան, Հանրապետական Թուրքիայի կառավարության քաղաքականությունը Արևելյան վիլայեթներում (1920–1960–ական թվականներ), Եր., 1999, էջ 5–8:
Haikazun Galustyan, Introduction, in Arm.
302. Introduction, Ethnoregional Policy of Armenia and Georgia, Yerevan, 1999.
303. On Some Peculiarities of Ethnoregional Policy of Armenia, Ethnoregional Policy of Armenia and Georgia, Yerevan, 1999, p. 7–12.
304. Этнополитическая ситуация в Армении, “Правда Армении”, Ер., 22 октября, 1999.
Ethnopolitical Situation in Armenia, in Rus.
305. Հարցազրույց Հայաստանի “Հակամարտութիւններու Լուծման Կեդրոնի” նախագահ Նիքոլայ Յովհաննիսեանի հետ, “Մարմարա”, Ստամբուլ, 27 սեպտեմբերի, 1999:
Interview with the Director of Conflict Resolution Center of Armenia Nikolay Hovhannisyan, in Arm.
306. A View From Armenia on a New Frontier for Europe and a New Cooperation Pact Between the European Union and Central Asia and Caucasus, “Marco Polo Magazine”, Venice, 1999, No 3, p. 13–15.
307. Հայաստանը քաղաքական լուրջ գործոն է, “Առավոտ”, Եր., 12 նոյեմբերի, 1999.
Armenia is a Serious Political Factor, in Arm.
308. Հայաստանը անդրկովկասյան–մերձավորարևելյան աշխարհաքաղաքական տարածաշրջանի գործոն, ՄՄԱԵԺ, XVIII, Եր., 1999, էջ 16–39:
Armenia— a Factor of the Transcaucasian—Middle Eastern Geopolitical Region, in Arm.
309. Այաթոլլահ Խոմեյնիի ֆենոմենը. Իմամ Խոմեյնի–100: Իրանի Իսլամական հեղափոխության առաջնորդ և հիմնադիր իմամ Խոմեյնիի մտքերի և հայացքների քննարկմանը նվիրված գիտաժողովի նյութերի ժողովածու: Եր., 1999, էջ 11–19:
The Ayatollah Khomeini’s Phenomenon, in Arm.

2000 թ.

310. Իսլամը փորձում են դարձնել քաղաքական զենք և օգտագործել իրենց նպատակների համար, “Իրավունք”, Եր., 16–22 հունիսի:
An Attempt to Turn Islam Into a Weapon and to Use It for Their Purposes, in Arm.
311. Каким мы нашли имама Хомейни, “Третий путь”, Москва, 2000, No 72 (Посольство Иранской Исламской республики в Москве), стр. 26–28.
Who is Upon Our View Imam Khomayni, in Rus.
312. Formation of the Transcaucasian–Middle Eastern Geopolitical Region. International Congress of Asian and North African Studies (ICANAS XXXVI). Book of Abstracts, University Montreal, 2000, p. 183.
313. Знание— сила. Конвергенция естественных и гуманитарных наук. Новые времена, новые подходы, “Урарту”, Ер., 2000, No 29, стр. 8.
Knowledge is a Power. Convergation of Natural and Humanitarian Sciences, in Rus.
314. Contemporary Issues of Regional Security of Transcaucasia, “The Noyan Tapan Highlights”, Yerevan., 2000, vol. 7, No 39, p. 6–7.
315. Армения вам не аппендикс..., “Новое Время”, Ер., 12 октября, 2000, интервью.
Armenia is not an Appendix for You..., in Rus.
316. Два “да” и два “нет”. Региональная безопасность Закавказья: иллюзии, реальность, перспективы, “Урарту”, Ер., 2000, No 36, стр. 6–7.
Two “Yes” and Two “No”. Regional Security of Transcaucasia: Illusions, Reality, Perspestives, in Rus.
317. “Արմենոցիդը ամենագեոցիդային գեոցիդն է”, Կլոր սեղան, “Իրավունք”, Եր., 21–27 նոյեմբերի, 2000, էջ 3:
“Armenocide is the Most Genocidal Genocide”, in Arm.
318. Սևրի դաշնագիր. 80 տարի անց, “Օրեր”, Համաեվրոպական անկախ ամսագիր, Պրահա, 2000, No 7–8, էջ 13–14:
The Sevres Treaty. 80 Years Later, in Arm.
319. La Bonne Gouvernance au Moyen–Orientet et en Afrique du Nord. Symposium parraine par le Ministere des Affaires etrangeres et du Commerce international du Canada. Vendredi, le 1er septembre 2000. President: Sebastian G. Niter (Canada) Intervenants: Fred Bild (Canada), Fatma as–Sayegh (Emirats Arabes Unis), Mohammed Bedhri (Maroc),

Leila Dodykhudoeva (Russie), Nikolay Hovhannisyan (Armenie), Khairia Kasmieh (Syrie), Martin Striohmeier (Chypre). XXXVIe Congres international des etudes asiatique et nord–afriqaines du 27 aout au 2 septembre 2000. Universite de Montreal, 2000, p. 36–42.

2001 թ.

320. Դրվատանքի արժանի ուշագրավ ուսումնասիրություն, Ալիշան Ա. Պայրամեան, Կիլիզա. Հայկական Քիլիս, Երեւան, 2001, էջ 4:
Noteworthy Study–A. Bairamyán, Kiliza. Armenian Qilisa, in Arm.
321. Ժխտելով ցեղասպանությունը Թուրքիան իրեն դրել է ծանր կացության մեջ, “Երկիր”, Եր., 24 ապրիլի, 2001:
By Denying Genocide, Turkey hat Put Itself in a Heavy Condition, in Arm.
322. Գիտնականները պայմանավորվել են ստեղծել “Կովկասյան տնտեսական ընդհանուր ընտանիք”, “Երկիր”, Եր., 5 հունիսի, 2001:
Scientists Got an Agreement to Create a “Caucasian Common Economic Family”, in Arm.
323. ԼՂ հակամարտության խնդրի քննարկումները հասան Արաբական Միացյալ Էմիրություններ, “Ազգ”, Եր., 6 հուլիսի, 2001:
Discussions on Nagorno–Karabakh Problem Reached United Arab Emirates, in Arm.
324. Ստրատեգիական տեսակետ, “Արև”, Կահիրե, 2001, No 9, ամսագիր, արաբերեն, էջ 1–5:
A Strategical Point of View, in Arabic.
325. Մերձավորարևելյան–անդրկովկասյան աշխարհաքաղաքական տարածաշրջանի ձևավորումը, ՄՄԱԵԺ, XX, Եր., 2001, էջ 82–105:
Formatin of the Middle Eastern–Transcaucasian Geopolitical Region, in Arm.
326. Выигрыш одной битвы это еще не победа в войне. Размышления о событиях одиннадцатого сентября и после..., “Урагу”, Ер., 2001, No 36., стр. 5–6:
Victory of a Battle Does Not Mean Victory of War, in Rus.
327. Ասուլիս “Ալ–Ահրամի” ռազմավարական ուսումնասիրութեանց կեդրոնի մեջ Փրոֆ. Նիկոլայ Յովհաննիսեանի հետ, “Հուսաբեր”, Կահիրե, 25 դեկտեմբերի, 2001:
Press–Conference of Nikolay Hovhannisyan in the “Al–Ahram” Center for Strategical Studies, in Arm.

2002 թ.

328. Հայոց ցեղասպանությունը ցեղասպանագիտության լույսի ներքո, “Ազգ”, Եր., 17 ապրիլի, 2002:

- The Armenian Genocide Through the Prism of Genocidology, in Arm.
329. La cause arménienne vue par les historiens arabes, “L’Orient le Jour”, Bayrouth, 18 April, 2002.
330. Դասախոսություն հայկական հարցի մասին, “Աշ–Շարկ”, Բեյրութ, 20 ապրիլի, 2002, արաբերեն:
Lecture on Armenian Question, in Arabic.
331. Հարցազրույց փրոֆ. Նիկոլայ Յովհաննիսյանի հետ հայրենիքի և սփյուռքի յարաբերություններու մասին, “Չարթունք”, Բեյրութ, 23 ապրիլ, 2002:
Interview Prof. Nikolay Hovhannisyan on Motherland–Diaspora Relations, in Arm.
332. Հայ–արաբական հարաբերությունները, “Արև”, Կահիրե, 2002, No 3, ամսագիր, արաբերեն էջ 1–4:
Armenian–Arab Relations, in Arabic.
333. Արաբները և հայերը մեր մեծ տագնապի ժամանակ, “Արև”, Կահիրե, 2002, No 4, ամսագիր, արաբերեն, էջ 9–11:
The Arabs and Armenians During Our Great Alarm, in Arabic.
334. Լիպարիտ Ազատեանի “Հայ որբերը մեծ եղեռնի” եռագրության պատմագիտական արժեքը: Վերջաբանի փոխարեն, Լիպարիտ Ազատեան, Հայ որբերը մեծ եղեռնի, Լոս Անճելես, 2002, էջ 241–245: Տես նաև “Ազգ”, Եր., 27 փետրվարի, 2003:
Historical Significance of the “The Orphans of Armenian Genocide” by Libarid Azadian, in Arm.
335. Գարաբաղը երբեք մաս չի կազմեր եի պետք չէ մաս կազմէ Ատրպեյճանի, “Ազդակ”, Բեյրութ, 2 մայիս, 2002; “Յուսաբեր”, Կահիրե, 21 մայիսի, 2002:
Karabakh Never Had Been and Will not Be a Part of Azerbaijan, in Arm.
336. Грузия прекрасно понимает–Армения самим фактом своего существования укрепляет ее позиции, “Новое время”, Ер., 24 августа, 2002, (интервью).
Georgia Understands Very Well that Armenia by the Fact of Its Existence is Strengthening Her Positions, in Rus.
337. Противостояние на фоне падения азербайджанского и усиления армянского фактора, “Голос Армении”, Ер., 12 октября, 2002.
Confrontation on the Background of Downfall of Azeri and Rise of Armenian Factor, in Arm.
338. Азербайджану пора отказаться от иллюзий, “Новое время”, Ер., 9 октября, 2002 (интервью).
It is Time for Azerbaijan to Give Up Illusions, in Rus.

339. Վրացական դիվանագիտությունը ՆԱՏՕ-ին ավելի զգաստ հայացքով պետք է նայի, “24 սաաթի”, Թբիլիսի, 28 սեպտեմբերի, 2002, վրացերեն: Նույնը՝ “Հայաստանի Հանրապետություն”, Եր., 18 հոկտեմբերի, 2002: “Ասպնջակ”, Եր., 16–31 հոկտեմբերի, 2002: The Georgian Diplomacy has to Take More Sober View at NATO, in Georgian.
340. Нефть всегда несет собой угрозу, “Республика Армения”, Ер., 1 ноября, 2002. Oil Always Brings Itself Threat, in Rus.
341. Օսմանյան կայսրությունում Հայկական հարցի լուծման լիբանանյան մոդելը, ՄՄԱԵԺ, XXI, էջ 80–97: Եր., 2002: The Lebanese Model of Solution of the Armenian Question in the Ottoman Empire, in Arm.
342. Հայ արևելագիտության զարգացման հիմնախնդիրները, “Պատմություն”, (հանդես), Եր., 2002, No1, էջ 9–25: Problems of Development of Armenian Oriental Studies: New Times, New Demands, in Arm.
343. Маневры НАТО у минаретов Анкары, “Парламентская газета”, Издание Федерального собрания Российской федерации, Москва, 23 ноября, 2002, стр. 7. Նույնը՝ “Республика Армения”, Ер., 20 ноября, 2002. The NATO Manoeuvres and the Minarets of Ankara, in Rus.
344. Վաղուց սպասված աշխատություն (որպես Առաջաբան), Ա. Փափազյան, Թուրքական վավերագրական նյութերը Օսմանյան կայսրության ոչ մահմեդական ժողովուրդների մասին (1839–1915 թթ.), Եր., 2002, էջ 5: Արտատպվել է՝ “Նոր Օր”, Լուս Անջելես, 9 նոյեմբերի, 2002; “Նոր Հայաստան”, Լուս Անջելես, 2 նոյեմբերի, 2002: A Study, Which Was Expected for a Long Time, in Arm.
345. Հայաստանի աշխարհաքաղաքական տեղն ու դերը, Հայաստանի զարգացման ուրվագծեր, “Գերագույն խորհուրդ–պատգամավորական ակումբ”, Սենհնարների նյութեր, Եր., 2002, էջ 21–26: The Geopolitical Place and Role of Armenia, in Arm.

2003 թ.

346. Արսեն Ջերեջյան. “Առաջնայինը, ամենակարևորը հայոց պետության պահպանումը և ամրապնդումն է”, “Ազգ”, Եր., 13 փետրվարի, 2003: Arsen Jerejian: “The Primary, the Most Important Task is Preservation and Strengthening of Armenian State”, in Arm.

347. Եթե բոլոր կողմերը գործեն սահմանադրության շրջանակներում, հարցը կլուծվի հոգուտ պետականության, “Ազգ”, Եր., 25 փետրվարի, 2003:
If the All Sides Would Act Within the Framework of Constitution, Then the Problem Would Resolve for the Sake of Statehood, in Arm.
348. Մ. Նահանգներն իրականացնում է “Մեծ Մերձավոր Արևելքի ծրագիրը”, “Ազգ”, Եր., 21 մարտի, 2003: “Նոր կյանք”, ամսաթերթ, Բուխարեստ, 2003, No 3, էջ 12:
The United States is Implementing “The Greater Middle East Programme”, in Arm.
349. Глобальный диктатор или глобальный регулятор?, “Урарту”, Ер., 2002, No 7, (интервью), стр. 4–5.
A Global Dictator or a Global Regulator?, in Rus.
350. По сценарию “Великий Ближний Восток”, “Новое время”, Ер., 25 марта, 2003, (интервью).
According to the Scenario of “The Greater Middle East”, in Rus.
351. Կարևոր փաստաթուղթ հետպատերազմյան Իրաքի վերակազմավորման և ԱՄՆ–ի քաղաքականության վերաբերյալ, “Ազգ”, Եր., 29 մարտի, 2003:
An Important Document on the Postwar Iraqi Reorganization and the USA Policy, in Arm.
352. Ирак: перекройка по–американски, “Новое время”, Ер., 29 марта 2003.
Iraq: Reshaping in American Way, in Rus.
353. ՆԱՏՕ–ն և Հարավային Կովկասը, “Ազգ”, Եր., 30 մայիսի, 2003:
NATO and the South Caucasus, in Arm.
354. Միշտ հին ու նոր արևելագիտությունը, “Հայաստանի Հանրապետություն”, Եր., 30 մայիսի, 2003:
Always Old and New Orientalistics, in Arm.
355. Հայ արևելագիտությունը՝ Բոսֆորից մինչև Խաղաղ օվկիանոս, “Ազգ”, Եր., 31 մայիսի, 2003:
Armenian Orientalistics– From Bosphorus to the Pacific Ocean, in Arm.
356. Признание новых реалий–путь к решению Карабахской проблемы, СНБСВ, XXII, Ер., 2003, стр. 90–101.
Recognition of New Realities is a Way to the Solution of the Karabakh Problem, in Rus.
357. Միջազգային հայագիտական համաժողով Երևանում, “Հայոց աշխարհ”, Եր., 11 սեպտեմբերի, 2003:

- International Congress on Armenian Studies in Yerevan, in Arm.
358. Առաջին անգամ մեկտեղվելու են հայագիտական բոլոր ուժերը, “Ազգ”, Եր., 11 սեպտեմբերի, 2003:
The First Time All Forces of Armenology is Coming Together, in Arm.
359. Հայաստանը անդրկովկասյան–մերձավորարևելյան տարածաշրջանի գործոն: Հայագիտական միջազգային համաժողով: Հայագիտության արդի վիճակը և նրա զարգացման հեռանկարները. Չեկուցումների դրույթներ. Սեպտեմբերի 15–20–ը, 2003 թ., Եր., 2003, էջ 49–50:
Armenia a Factor of the Transcaucasian–Middle Eastern Region. International Congress on Armenian Studies. Abstracts of Papers, in Arm.
360. Միջազգային առաջին հայագիտական համաժողովում, “Հայաստան”, Եր., 18 սեպտեմբերի, 2003:
At the First International Congress on Armenian Studies, in Arm.
361. Ի՞նչ են սիրում հայերը, “Հայոց Աշխարհ”, Եր., 19 սեպտեմբերի, 2003:
What the Armenians Like?, in Arm.
362. Համաժողովը՝ ուժերի յուրատեսակ ստուգառես, “Հայոց Աշխարհ”, Եր., 19 սեպտեմբերի, 2003:
The Congress as a Peculiar Review, in Arm.
363. Հայկական գործոնի կշիռը տարածաշրջանում, Եր., “Ազգ”, 20 սեպտեմբերի, 2003:
The Weight of the Armenian Factor in the Region, in Arm.
364. Форум завершает свою работу, “Голос Армении”, Ер., 20 сентября, 2003.
The Forum is Completing Its Works, in Rus.
365. Индия— это великая держава, “Новое Время”, Ер., 6 сентября 2003, интервью.
India is a Great Country, in Rus.
366. Չեռքերը ծալած չպետք է նստել: Կանխատեսում, “Հայոց աշխարհ”, Եր., 8 նոյեմբերի, 2003, հարցազրույց:
We have not to Wait and Ask, in Arm.
367. В современном мире за любым политиком кто—то стоит. О событиях в Грузии, “Новое Время”, Ер., 20 ноября, 2003, интервью.
In the Contemporary World Behind of Any Plitician is Standing Somebody, in Rus.

Ն. Հ. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՄԲ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎԱԾ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Արևելագիտական ժողովածու, II, Եր., 1964:
2. Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ (ՄՄԱԵԺ), III, Արաբական երկրներ, Եր., 1967:
3. ՄՄԱԵԺ, IV, Իրան, Եր., 1969:
4. ՄՄԱԵԺ, V, Թուրքիա, Եր., 1970:
5. ՄՄԱԵԺ, VI, Արաբական երկրներ, Եր., 1974:
6. ՄՄԱԵԺ, VII, Զրդագիտություն, Եր., 1975:
7. ՄՄԱԵԺ, VIII, Իրան, Եր., 1975:
8. ՄՄԱԵԺ, IX, Արաբական երկրներ, Եր., 1978:
9. ՄՄԱԵԺ, X, Թուրքիա, Եր., 1979:
10. Характерные черты социально—политического развития арабских стран в 1950—1970—е годы, Ер., 1980.
11. Советский опыт решения национального вопроса и его значение для народов Африки и Азии, Ер., 1982.
12. ՄՄԱԵԺ, XI, Իրան, Եր., 1982:
13. Р. Кондакчян, Турция: Внутренняя политика и ислам, Ер., 1983.
14. ՄՄԱԵԺ, XII, Թուրքիա, Եր., 1985:
15. ՄՄԱԵԺ, XIII, Զրդագիտություն, Եր., 1985:
16. Ислам в политической жизни стран современного Ближнего и Среднего Востока, Ер., 1986.
17. Պ. Սարաջյան, Արաբական Արևելքի կոմունիստական կուսակցությունների և առաջադիմական ուժերի պայքարը դեմոկրատիայի և սոցիալ—տնտեսական վերափոխությունների համար, Եր., 1986:
18. ՄՄԱԵԺ, XIV, Արաբական երկրներ, Եր., 1987:
19. Проблемы современной советской арабистики. Труды IV Всесоюзной конференции арабистов, Ереван, 1985. Выпуск I. Современные политические и социально—экономические проблемы арабских стран, Ер., 1988.
20. Ե. Նաջարյան, Արաբական ազգային մշակութային զարթոնքը, Եր., 1988:

21. Շ. Կարամանուկյան, Արարական պետությունների լիզայի դերը արարական երկրների հակաիմպերիալիստական պայքարում, Եր., 1988:
22. ՄՍԱԵԺ, XV, Եր., 1989:
23. Г. Григорян, Позиция Сирии в ближневосточном конфликте, Ер., 1989.
24. А. Манучарян, ФРГ и ближневосточный конфликт, Ер., 1991.
25. Հայաստանի հարակից երկրների պատմություն, Եր., 1992:
26. Новая история Армении в трудах современных зарубежных авторов, Ер., 1993.
27. ՄՍԱԵԺ, XVI, Եր., 1996:
28. Национальности Армении, Ер., 1998.
29. ՄՍԱԵԺ, XVII, Եր., 1998:
30. Этническая и региональная политика Армении и Грузии в Джавахети. Материалы круглого стола, 16–19 апреля 1999г., Ереван, Ер., 1999.
31. Ռ. Կարապետյան, Սիրիա–ամերիկյան հարաբերությունները և խաղաղության գործընթացը Արարական Արևելքում, Եր., 1999:
32. Nationalities of Armenia, Yerevan, 1999.
33. И один в поле воин? “Новое время”, Ер., 21 сентября, 1999.
34. ՄՍԱԵԺ, XVIII., Եր., 1999:
35. Ethnoregional Policy of Armenia and Georgia, Yerevan, 1999.
36. Ռ. Կարապետյան, Սիրիա–ամերիկյան հարաբերությունները (1967–1996), Եր., 2000:
37. ՄՍԱԵԺ, XIX, Եր., 2000:
38. И. Семенов, История закавказских молокан и духоборов, Ер., 2001.
39. ՄՍԱԵԺ, XX, Եր., 2001:
40. Ա. Հ. Հովհաննիսյան, ԱՄՆ–ի քաղաքականությունը իսրայելա–պաղեստինյան հակամարտության հանդեպ, Եր., 2001:
41. ՄՍԱԵԺ, XXI, Եր., 2002:
42. Ա. Հ. Հովհաննիսյան, Խաղաղության գործընթացը Սերձավոր Արևելքում, Եր., 2002:
43. Ա. Փաշայան, Իսլամական կոնֆերանս կազմակերպությունը. Նպատակները. Գործունեությունը. Դիրքորոշումը Ղարաբաղյան հակամարտության հանդեպ, Եր., 2003:
44. “Պատմություն”, հանդես, Եր., 2002, No1:
45. ՄՍԱԵԺ, XXII, Եր., 2003:

**Ն. Յ. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆԻ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐԻ ԳԻՏԱԿԱՆ
ԳՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ ԵՎ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ**

1. Э. В. Рысь, Н. О. Оганесян. Образование независимой Сирийской Республики (1939–1946), “Народы Азии и Африки”, Москва, 1971, No1, стр. 216–217.
2. Artin Maduyan. Ad–Dawr al–Arman al–Lubnanijun. Nikulay Hufhanisyan, An–Nidal at–Taharuri al–Watani fi–Lubnani (1939–1958), Beirut, 1974, p. 3, in Arabic. Արթին Մադեյան, Լիբանանահայերի դերը, Նիկոլայ Հովհաննիսյան, Ազգային–ազատագրական պայքարը Լիբանանում (1939–1958), Բեյրութ, 1974, էջ 3, արաբերեն:
3. Ibrahim Mustafa, Mukkaddama, Nikulay Hufhanisyan, An–Nidal at–Taharuri al–Watani fi–Lubnani (1939–1958), Beirut, 1974, p. 5–8, in Arabic. Իբրահիմ Մուստաֆա, Առաջաբան. Նիկոլայ Հովհաննիսյան, Ազգային–ազատագրական պայքարը Լիբանանում (1939–1958), Բեյրութ, 1974, 5–8, արաբերեն:
4. Արշալույս Թոփալյան. Արաբագիտական արժեքավոր ուսումնասիրություն, “Հայրենիքի Չայն”, Եր., 29 մայիսի, 1974, էջ 6:
5. Проф. Е. Саркисян. Глубоко, всесторонне. Н. Оганесян. Национально–освободительное движение в Ираке (1917–1958), “Коммунист”, Ер., 25 декабря, 1976, стр. 3.
6. Արաբագետների կոնֆերանս, “Սովետական Հայաստան”, Եր., 13 մայիսի 1979:
7. Историческая наука в СССР, “Вопросы истории”, Москва, 1980, No 9, стр. 157.
8. Abu Gharib, Siyasat ad–Duwali al–Imberialiya fi–Buldani al–Mashric al–Arabi fi–l–Harbi al–Alamiya at–Taniya, “As–Sakafa al–Jadida”, Baghdad, 1980, No124, p. 130–132, in Arabic. Աբու Ղարիբ, Իմպերիալիստական պետությունների քաղաքականությունը Արաբական արևելքում Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ժամանակ, “Աս–Սակաֆա ալ–Չադիդա”, Բաղդադ, 1980, էջ 130–132, արաբերեն:
9. Արաբական թերթը եղեռնի մասին, “Հայրենիքի Չայն”, Եր. 11 հունիսի, 1980:

10. Арабский журнал об исследовании армянского ученого, "Коммунист", Ер., 25 декабря, 1980.
11. Արարական հանդեսը հայ գիտնականի ուսումնասիրության մասին, "Երեկոյան Երևան", 31 դեկտեմբերի, 1980:
12. В. И. Гусаров, Н. О. Оганесян. Политика империалистических держав на Арабском Востоке в годы второй мировой войны (1939–1945гг), "Народы Азии и Африки", Москва, 1981, No1, стр. 234–236.
13. Արարական հանդեսը հայ գիտնականի ուսումնասիրության մասին, "Սովետական Հայաստան", Եր., 16 հունվարի, 1981:
14. В. Пырлин, Вторая мировая война и Ближний Восток, "Азия и Африка сегодня", Москва, 1981, No1, стр. 61–62.
15. Г. Н. Севостянов, Некоторые итоги исследовательской работы советских историков–американистов (1976–1980), "Новая и новейшая история", Москва, 1981, No1, стр. 40–41.
16. Политика империалистических держав на Арабском Востоке в годы второй мировой войны, "Ceskoslovensky casopis historiky", Praha, 1982, No4, s. 629.
17. Horst Giertz, N. O. Oganessian: Politika imperialisticeskich derzav na arabskom Vostoke v gody vtoroj mirovoj vojny (1939–1945gg.), "Militargeschichte", 1983, No2, s. 248–249.
18. J. Landau, Religion and Revolution in the Middle East in Some Soviet Works. (On N. O. Oganessian's work "Politika imperialisticheskikh derjav...", "Middle Eastern Studies", London, 1983, No 3, p. 377.
19. Ռուբեն Սահակյան. Գիրք լիբանանյան ճգնաժամի մասին, "Հարենիքի Չայն", Եր., 5 հունվարի, 1983, էջ 6–7:
20. Dirasat Sufyatiya an al-Arab. Nikulay Uhanisyan. Nidal ash-Shaabi al-Lubnani, "An-Nahar", Beirut, April 5, 1986. Խորհրդային ուսումնասիրությունները արարների մասին. Նիկոլայ Հովհաննիսյան–Լիբանանյան ժողովրդի պայքարը, "Ան–Նահար", Բեյրութ, 5 ապրիլի, 1986, արարերեն:
21. В. М. Козлова. Оганесян Н. О. Отношения Иракской Республики со странами Арабского Востока. Академия наук СССР. Институт научной информации по общественным наукам. Общественные науки в СССР. Реферативный журнал. Серия 2, Экономика, No 6, Москва, 1986, стр. 108–111.
22. Г. М. Григорян. Оганесян Н. О. Отношения Иракской республики со странами Арабского Востока. Академия наук СССР. Институт научной информации по общественным наукам. Общественные

- науки в СССР. Реферативный журнал. Серия 5. История, No 6, Москва, 1986, стр. 87–90.
23. Г. Григорян. Оганесян Н. О. Отношения Иракской республики со странами Арабского Востока, Реферативный сборник. Центр научной информации по общественным наукам АН Армянской ССР, Ер., 1987, стр. 44–53.
 24. Նորիկ Լեվոնյան. Ներկայացնում է “Ադ-Դադ” անազիրը, “Գրական թերթ”, Եր., 7 օգոստոսի, 1987, էջ 3:
 25. Ուշագրավ հատոր մը. Հայաստանի արարագետներու նոր պրպտումները, “Ազգային մշակույթ”, Բեյրութ, 28 սեպտեմբերի, 1988:
 26. Շահեն Կարամանուկյան, Արևելագիտությունը գիտական հայեցակետով, “Երեկոյան Երևան”, 26 ապրիլի, 1989, էջ 3:
 27. Արշակ Փոլադյան. Սիրիական հանդեսը հայ-արարական մշակութային կապերի մասին, “Հայրենիքի Չայն”, Եր., 21 նոյեմբերի, 1990:
 28. Կարեն Իիզրաշեան, Քրդագիտական առաջին միջազգային պարբերականը հիմնադրուել է Հայաստանում, “Հայաստանի Հանրապետութիին”, Եր., 21 Յունվարի, 1995:
 29. Каринэ Самвелян, Историки Армении о проблеме геноцида, “Республика Армения”, Ер., 12 августа, 1995.
 30. Иосиф Вердян, Надо ли сгоряча срубить с плеча? “Урарту”, Ер., 1997, No 30.
 31. Գազիկ Գ. Սարգսյան, Н. Оганесян. Карабахский конфликт: Этапы, подходы, варианты решения. “Իրան-նամե”, Եր., 1997, No2–3, էջ 24:
 32. Профессор Е. Пырлин, Проблему Карабаха можно решить, “Правда”, Москва, 28 января, 1998, стр 3.
 33. Փրոֆ. Աիետիս Փափագեան. Նիկոլայ Յովհաննիսեան. Գարարադեան կոնֆլիկտը, “Նոր Օր”, Լոս Անճելես, 25 մարտի, 1998, էջ 7, 14:
 34. Հակոբ Չաքրյան, Հերթական աշխատություն Նիկոլայ Հովհաննիսյանի հեղինակությամբ. The Foreign Policy of Armenia, “Ազգ”, Եր., 8 սեպտեմբերի, 1998:
 35. “Հայաստանի արտաքին քաղաքականությունը” գիրքը, “Չարթունք”, Բեյրութ, 27 հոկտեմբերի, 1998, էջ 3:
 36. Պրոֆեսոր Ստեփան Ստեփանյան, ՀՀ արտաքին քաղաքականությունը անդրկովկասյան-մերձավորարևելյան աշխարհաքաղաքական տարածաշրջանում (Nikolay Hovhannisyan. The Foreign Policy of Armenia), “Հայաստանի Հանրապետություն”, Եր., 4 նոյեմբերի, 1998, էջ 5:

37. Դոկտոր. Պրոֆեսոր Նիկոլայ Հովհաննիսյանի «Հայաստանի արտաքին քաղաքականությունը» գիրքը, «Երիտասարդ Հայաստան», թիվ 2, 6 նոյեմբեր. 1998:
38. Nikolai Hovhannisian Proposes His Recommendation on Armenia's Foreign Policy, "Noyan Tapan", Yerevan, 1998, No 238, p. 9.
39. Ապրիլյան ոգեկոչումներ: Գլխավոր բանախոս՝ Փրոֆ. Ն. Հովհաննիսյան, «Չարթունք», Բեյրութ, 19 ապրիլի, 2002:
40. Փրոֆ. Ն. Հովհաննիսյանի բանախոսությունը «Տեմիրճեան» սրահին մեջ, որը ներկայացուց «Ազգային ինքնորոշման իրաւունքը եւ տարածաշրջանային հակամարտութիւնները» նյութը, «Ազդակ», Բեյրութ, 23 Ապրիլ, 2002:
41. Փրոֆ. Նիկոլայ Հովհաննիսյան կներկայացնէ դասախոսություն, AUB Ամերիկյան Համալսարանին մեջ (Isaw Fares Hall): The Regional Conflicts and the Right of National Self Determination, «Արարատ», Բեյրութ, 19-25 ապրիլ, 2002:
42. Դոկտ. Փրոֆ. Նիկոլայ Հովհաննիսյանի այցը Լիբանան և նրա դասախոսական ելույթները Հայկ. Յեղասպանութեան, Հայկ. Դատի, Միջազգային կացութեան, Հակամարտութիւններու, Արցախի հարցի, Հայ-Թուրք յարաբերութիւններու և այլ թեմաներու շուրջ. «Նայիրի», Բեյրութ, 7 Մայիս, 2002:
43. Պրոֆ. Նիկոլայ Հովհաննիսյանի դասախոսություն արար պատմաբանների կողմից հայկական հարցի լուսաբանության մասին, «Ալ-Մուստակբալ», «Ալ-Անվուր», Բեյրութ, 20 ապրիլի, 2002:
44. Григор Бегларян. По обе стороны Джавахкского моста. Армения и Грузия обречены на партнерство, "Республика Армения", Ер., 21 апреля, 1999, стр. 3.
45. Ռուբեն Սաֆրաստյան. Ուշագրավ աշխարհաքաղաքական ներդրում – Formation of the Transcaucasian – Middle Eastern Geopolitical Region, «Հայաստանի Հանրապետություն», Եր., 14 նոյեմբերի, 2000, էջ 5:
46. Հայոց ցեղասպանության մասին, անգլերեն, «Գիտություն», Եր., 2002, հունիս, No 5, էջ 4:
47. «Հայոց ցեղասպանութիւն. Արմենոցիդ» աշխատությունը, "New Armenia", Լոս Անճելես, 19 հուլիսի, 2002, էջ 7:
48. Փրոֆ. Ավետիս Փափազեան. Նիկոլայ Յովհաննիսյանի Հայոց ցեղասպանութեան եւ ցեղասպանագիտութեան վերաբերող երկու գրքերի մասին, "Նոր Օր", Լոս Անճելես, 20 հուլիսի 2002, էջ 9:
49. Труд историка адресован зарубежному читателю, "Голос Армении", Ер., 25 июля, 2002, стр. 2.

50. Պրոֆ. Վալտեր Դիլոյան, “Հայկական ցեղասպանությունը՝ հայասպանություն (N. Hovhannisyán. The Armenian Genocide. Armenocide), ”, “Հայաստանի Հանրապետություն”, Եր., 27 օգոստոսի, 2002, էջ 5:
51. Վալտեր Դիլոյան, Գիրք “Ամենացեղասպանական ցեղասպանության՝ հայասպանության” մասին– (N. Hovhannisyán. The Armenian Genocide. Armenocide), “Պատմություն”, Եր., 2002, №1, էջ 182–190:
52. Արևելագետ–պատմաբան. Նիկոլայ Հովհաննիսյան, “Համայնապատկեր”, Գլենդեյլ, Կալիֆոռնիա, 24–2003, էջ 34–35:
53. Ավետիս Փափազյան, Պայքար հանուն արդարության, հ. Ա, Եր., 2003, էջ 125–135, 176–183, 254:

Հապավումներ Аббревиатуры

- ԳԻԲ – Գիտաինֆորմացիոն Բյուրետեն
- ԼՀԳ – Լրաբեր հասարակական գիտությունների (ՀՀ ԳԱԱ)
- ԼՈՒ – Լենինյան Ուղիով
- ՀՍՀ – Հայկական Սովետական Հանրագիտարան
- ՄՄԱԵԺ – Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ
- ՊԲՀ – Պատմա-քանասիրական հանդես
- ՍՀ – Սովետական Հայաստան (ամսագիր)
- АВЭ – Армянский вопрос. Энциклопедия
- АС – Армения сегодня
- ВЕУ – Вестник Ереванского университета
- ВОН – Вестник общественных наук НАН Армении
- ЛУ – По Ленинскому пути
- НАА – Народы Азии и Африки
- СНБСВ – Страны и народы Ближнего и Среднего Востока

ԲՈՎԱՆԴԱՎՈՒԹՅՈՒՆ СОДЕРЖАНИЕ

Նիկոլայ Ջովհաննեսի Ջովհաննիսյան	5
Николай Оганесович Оганесян	22
Կյանքի և գիտական–հասարակական գործունեության համառոտ ժամանակագրություն Краткая хронология жизни и научно–общественной деятельности	36
Տպագիր աշխատությունների մատենագիտություն Библиография печатных работ	41
I. Մենագրություններ Монографии	41
II. Գրքույկներ Брошюры	45
III. Չոդվածներ, գիտական հաղորդումներ, գրախոսականներ Статьи, научные сообщения, рецензии	46
Ն. Ջովհաննիսյանի խմբագրությամբ հրատարակված աշխատություններ Труды, изданные под редакцией Н. О. Оганесяна	79
Ն. Ջ. Ջովհաննիսյանի հրապարակումների գիտական գրախոսություններ, արձագանքներ և ծանուցումներ Научные рецензии, отклики и рефераты на публикации Н. О. Оганесяна	81

[400 ր]

БИБЛИОГРАФИЯ
ОПУБЛИКОВАННЫХ ТРУДОВ НИКОЛАЯ ОГАНЕСЯНА

BIBLIOGRAPHY
OF THE NIKOLAY HOVHANNISYAN'S PUBLISHED WORKS

ՆԻԿՈԼԱՅ ՀՈՎԿԱՆՆԻՍՅԱՆԻ
ՏՊԱԳԻՐ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՏԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Հրատարակչուք. տնօրեն՝
Գեղ. խմբագիր՝
Համակարգչ. ծնավորումը՝

Մ.Վ. Մնացականյան
Ա.Ա. Բաղդասարյան
Գ.Ա. Հարությունյանի

Տպագրությունը՝ օֆսեթ: Չափսը՝ 60x84 1/16: Թուղթը՝ օֆսեթ:
Ծավալը՝ 5.5 տպ. մամուլ, 4.17 հրատ. մամուլ, 5.12 պայմ. մամուլ:
Տպաքանակը՝ 500 օրինակ: Գինը՝ պայմանագրային:

«ԶԱՆԳԱԿ-97» ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
375012, Երևան, Կոմիտասի պող. 49/2, հեռ.՝ (+3741) 23-26-48, 23-25-28,
ֆաքս՝ (+3741) 54-06-07, էլ. փոստ՝ zangak@arminco.com, URL: www.zangak.am

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0197774

~~A II~~
88855